

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
Soome-ugri osakond

Kadri Siilivask

SOOME KEELE LIKUMIST VÄLJENDAVATE DESKRIPTIIVVERBIDE
TÄHENDUSEST: KÜSITLUSMEETODIL PÕHINEV UURIMUS

Bakalaurusetöö

Juhendaja Tuomas Johannes Huumo

Tartu

2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1.1. Bakalaureusetöö eesmärk	4
1.2. Bakalaureusetöös kasutatavad kesksamad terminid	4
1.3. Bakalaureusetöö ülesehitus.....	6
1.4. Varasemad uurijad	7
2. DESKRIPTIIVSED SÕNAD.....	7
2.2. Deskriptiivsõnad ja onomatopoeetilised sõnad.....	7
2.1. Eve Mikonese uurimus.....	9
2.3. Deskriptiivsõnade semantika	13
3. EKSPRESSIIVSÕNAVARA JA -VERBID KOGNITIIVSEST VAATENURGAST	15
3.1. Semantika.....	15
3.2. Kognitiivne semantika.....	16
3.3. Verbid kognitiivses grammatikas Sivoneni järgi.....	18
3.4. Polüseemia käsitus Pentti Leino järgi.....	19
4. EMPIIRILINE OSA – ÜLEVAADE JA JÄRELDUSED UURITAVATE DESKRIPTIIVVERBIDE KASUTUSEST JA TUNDMISEST	22
4.1. Deskriptiivverbide valiku põhimõtted.....	22
4.2. Uurimismeetod ja küsitluse läbiviimine.....	23
4.3. Ülevaade uuritavatest soome keele deskriptiivverbidest ja nende uurimus-tulemustest.....	26
4.3.1. HÖLKÄTÄ	26
4.3.2. KIRMAISTA	28
4.3.3. LAPPAUTUA	30
4.3.4. LIIKATA	32
4.3.5. LIVISTÄÄ	34
4.3.6. LUNTUSTELLA	35
4.3.7. LYLLERTÄÄ.....	37
4.3.8. LYNKYTTÄÄ	38
4.3.9. PÖTKIÄ.....	39
4.3.10. RÄMPIÄ	41
4.3.11. SAMOTA	42

4.3.12. SOLJUA	44
4.3.13. SULJAHTAA	45
4.3.14. TAAPOSTAA	46
4.3.15. TORMALTAA	47
4.3.16. HAASOTTAA	49
4.3.17. HILPAISTA	50
4.3.18. JÄNISTÄÄ	51
4.3.19. KEPSAHTAA	53
4.3.20. KONTATA	55
4.4. Uurimuse järeldused	56
KOKKUVÕTE	60

SISSEJUHATUS

1.1. Bakalaureusetöö eesmärk

Bakalaureusetöö eesmärk on tutvustada deskriptiivsõnade ja onomatopoeetiliste sõnade tunnusjooni ekspressiivsõnavara ja deskriptiivverbe kognitiivse semantika vaatenurgast ning uurida 20 erinevat soome keeles liikumist väljendavat deskriptiivverbi – nii nende tähendust sõnaraamatutes kui ka tõlgendamist ja tuntust soomlast seas. “On üldiselt tuntud, et deskriptiivsõnu kasutatakse kirjakeeles vähem kui kõnekeeles, ja kui neid kasutatakse, siis ollakse sõnavalikus väga täpsed.” (Mikone 2002: 126) Töö kuulub kognitiivse semantika valdkonda. Uurimusega soovin tuvastada, kuidas tuntakse praegu soomlaste seas sellesse töösse valitud liikumist väljendavaid soome deskriptiivverbe. Informandid on erinevas vanuses ja erineva muredaustaga. Uurimuses kasutan küsitlusmeetodit: palusin 43 soomlasel tõlgendada erinevaid soome keele liikumist väljendavaid deskriptiivverbe, tuues erinevaid näitelauseid ja kirjeldades ka liikuva subjekti omadusi. Verbid valisin Julius Mägist soome-eesti sõnaraamatust, mis on välja antud aastal 1931. Uuritavateks verbideks valisin koos juhendaja abiga välja praegusel hetkel soomlastele nii neile tuttavad kui ka harvem kasutatavad sõnad. “Deskriptiivisen sanan merkityksen kuvaaminen sanallisen parafrasoin muodossa ei aina ole osuvaa tai helppoa.” (ISK: 178) Kuna valikus on ka vähemkasutatavaid deskriptiivverbe, siis püstitan hüpoteesi, et just nende, informantidele tähenduse poolest võõramate verbide tõlgendamisel on rohkem ebakindlust ja subjektiivset variatsiooni kui tuttavamate verbide puhul.

1.2. Bakalaureusetöös kasutatavad kesksemad terminid

Üks tähtsamaid ja kesksemaid termineid käesolevas töös on deskriptiivne sõna ja selle erinevus onomatopoeetilisest sõnast. Leian, et kõige paremini annab selle tähenduse edasi eesti keele käsiraamatu selgitus: “Deskriptiivne tähendab kirjeldavat ja deskriptiivsõna ongi sõna, milles häälikute või häälikukombinatsioonidega on seostatud mittekuuldelisi aistinguid. Nt *vilksti*, *jõnksti*, *särav*, *sirav*, *jõllama*, *võpatama*, *välgatama*, *tuksatama*, *läigatama*. Kuuldeliste aistingute edasiandmine on onomatopoeetiliste ehk helijäljenduslike sõnade hooleks. Onomatopoeetiline sõna põhineb helimatkingul või loodushääle jäljendamisel. Nt *mää*, *kluu-kluu*, *klirdi*, *nurruma*, *mürtsuma*, *kääksuma*, *pinisema*.” (Erelt et al. 2007: 594-595)

Kuna uurin oma töös just soome keele tegusõnu, siis on asjakohane tuua välja ka soome keele tegusõna definitsioon, mis on selgelt ja lühidalt kirja pandud Paul Alvre soome keele grammatika õpikus. “Tegusõnad (pöörsõnad) ehk verbid väljendavad tegevust (*työskennellä* ‘töötada’, *ajatella* ‘mõtelda’) või teatavas olukorras olemist (*seisoa* ‘seista’, *riippua* ‘riippuda’). Tegusõnade muutmine toimub soome keeles üldjoontes samamoodi kui eesti keeles. “ (Alvre 1991: 124) Täpsemalt uurin oma bakalaureusetöös aga liikumist kirjeldavaid deskriptiivverbe. Anneli Pajunen on oma raamatus “Argumenttirakenne“ käsitlenud soome keele lausete ehitust ja nende semantilist motiveeritust. Tema raamatus on üks suurem peatükk liikumise ja liikumist kirjeldavate verbide kohta. Pajunen on jaganud soome keele verbid mitmeks erinevaks rühmaks vastavalt nende omadustele. Üheks liikumisverbide alarühmaks on refleksiivne liikumine, kus on kirjeldatud liikumisverbi olemust: “Liikkumisverbit ilmaisevat sekä autokausatiivista että dynaamista heikosti etenevää liikettä. Ne koodaavat joko paikallaan liikehtimistä, edestakaista liikettä tai liikkumisen yritystä (esim. *heilua*, *hoipertaa*, *horjua*, *keinua*, *kiikkua*, *kiekkua*, *liikehtiä*, *liikuksia*). .. Yleensä liikeverbit silloin koodaa myös liikkumisen tapaa. “ (Pajunen 2001: 209-210) Pajuneni järgi näitavad liikumist väljendavad verbid nii autokausatiivselt kui ka dünaamilist nõrka järkjärgulist liikumist ja liikumisverbid kodeerivad ka viisi, kuidas liigutakse. (Pajunen 2001: 209-210)

Kolmas keskne termin on semantika, sest keskendun oma uurimuses just soome keele liikumist väljendavate tegusõnade tähendusele, selle tõlgendamisele. Eesti keele käsiraamat defineerib semantikat järgnevalt: “Semantika ehk tähendusõpetus uurib keeleüksuste tähendusi ning nende muutumist, keele ja reaalse objektide suhteid ning keele ja mõtlemise suhteid. *Semantika* tähistab ka keeleüksuse (st morfeemi, sõna, fraasi, lause) tähendust või tähendusi. “ (Erelt *et al.* 2007: 660)

Neljas keskne termin on polüseemia. Polüseemia on tähtis lähtuvalt minu uurimuse hüpoteesist, milles ennustan vähem tuntavatele liikumist väljendavatele soome keele deskriptiivverbidele võrreldes informantidele tuttavamate verbidega tähenduse tõlgendamisel suuremat subjektiivset variatsiooni, rohkem erinevaid tähendusvariante.

Termin *polüseemia* tähistab mitmetähenduslikkust. Mitmetähenduslikkus tähendab seda, et paljudel sõnadel on mitu omavahel seotud tähendust. Lisatähendused on tekkinud algse tähenduse muutumise tõttu. Polüseemia põhjuseks võib olla keeles olevate piiratud sõnatüvede

hulk võrreldes kõikide tähendustega, mida soovime väljendada, samuti põhjustab polüseemiat inimese soov sõnade tähendustega mängida ja neid nihutada ning tehnoloogia ja ühiskonna areng, kus uus kasvab vanast välja ning sel juhul seotakse uus vanaga. (Erelt *et al.* 2007: 668-669) Erinevalt homonüümiast, kus on tegemist samakujuliste aga eritähenduslike sõnadega, on polüseemia puhul tegemist sõnadega, kus saab olla üks põhiline tähendus ja mitu teist sellega seotud tähendust. (Erelt *et al.* 2007: 643)

1.3. Bakalaureusetöö ülesehitus

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast – sissejuhatusest, teoreetilisest ja praktilisest – millest esimeses peatükk on sissejuhatus, teine ja kolmas peatükk moodustavad töö teoreetilise ja neljas praktilise osa.

Teine peatükk on deskriptiivsõna olemusest, Eve Mikonese 2002. aasta väitekirjast ja deskriptiivverbidest. Samuti tutvustan Eve Mikonese uurimusele viidates ka foneetilist variatsiooni onomatopoeetilises ja deskriptiivses sõnavaras.

Kolmandas peatükis esitan teooria ekspressiivsõnavarast ja verbidest kognitiivsest vaatenurgast lähtudes. Seal on pööratud tähelepanu kognitiivsele semantikale, peale selle olen tutvustanud Jari Sivoneni verbide käsitlust kognitiivses grammatikas. Sõnade mitmetähenduslikkus, tõlgendamise muutused ning inimeste üldine sõnavara tundmine on seotud erinevate muutustega keeles ja ühiskonnas ning seetõttu on bakalaureusetöö kolmandas peatükis ka ülevaade polüseemiast Pentti Leino 1993. aasta raamatu “Polysemia – kielen moniselitteisyys” põhjal.

Neljandas osas toon välja kõik 20 uuritavat soome keeles liikumist väljendavat deskriptiivverbi. Annan ülevaate nende erinevatest tõlgendustesviisidest nii Julius Mägiste 1931. aastal kui ka Kalju Piheli ja Arno Pikamäe 2013. aastal ilmunud soome-eesti sõnaraamatus. Kirjeldan uurimuse läbiviimist, tulemusi ja teen saadud andmete põhjal järeldused. Töö lõpus on lisana küsitlus, mida kasutasin oma uurimuse läbiviimiseks.

1.4. Varasemad uurijad

Esimesi märke nii soome kui ka eestikeelsete deskriptiivsõnade uurimisest ja huvist nende olemust mõista ning neid defineerida on täheldatud juba 19. sajandi esimesel poolel. On märkimisväärne, et meie oma keelemees Jakob Hurt, kes sai keeleteaduses doktorikraadi Helsingi ülikoolis, on “Onomatopoeica Estonica“, eesti keele onomatopoeetiliste sõnade kogu kirja pannud juba aastal 1862 – nii tutvustab tema tööd 2012. aastal ilmunud teose “Keelemees“ esikaas. Leian, et Soomes on varasematest deskriptiivverbide käsitlejatest üks silmapaistvamaid raamatu “Suomen kielen rakenne ja kehitys” autor Lauri Hakulinen. Tänapäevasemat ülevaadet nii soome kui ka eesti keele deskriptiivsõnadest pakub Eestist pärit Eve Mikonese 2002. aastal kirjutatud dissertatsioon, milles ta uuris deskriptiivsõnade olemust, aga ka deskriptiivsete sõnade erijooni võrreldes neid keele muu sõnavaraga. Hilisematest soome autoritest on samuti antud valdkonna vastu huvi tundnud ja uurimisse oma panuse andnud Jari Sivonen, kes kirjutas 2005. aastal väitekirja “Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa”, kus ta käsitles mittelineaarsete liikumist väljendavate verbide tähendust kognitiivse keeleteaduse vaatepunktist. Käesolev bakalaureusetöö toetub suures osas just nende autorite materjalile.

2. DESKRIPTIIVSED SÕNAD

2.2. Deskriptiivsõnad ja onomatopoeetilised sõnad

Deskriptiivsõnade peatüki sissejuhatuses esitan koos näidetega “Eesti keele käsiraamatu“ seletuse deskriptiivsetest ja onomatopoeetilistest sõnadest.

“Deskriptiivne tähendab kirjeldavat ja deskriptiivsõna ongi sõna, milles häälikute või häälikukombinatsioonidega on seostatud mittekuuldelisi aistinguid. Nt *vilksi*, *jõnksti*, *särav*, *sirav*, *jõllama*, *võpatama*, *välgatama*, *tuksatama*, *läigatama*. Kuuldeliste aistingute edasiandmine on onomatopoeetiliste ehk helijäljenduslike sõnade hooleks. Onomatopoeetiline sõna põhineb helimatkingul või loodushääle jäljendamisel.“ (Erelt *et al.* 2007: 594-595)

“Nt *mää*, *kluu-kluu*, *klirdi*, *nurruma*, *mürtsuma*, *kääksuma*, *pinisema*. Võivad moodustuda terved onomatopoeetilised sõnaread, mis iseloomustavad helide vähimaidki varjundeid: *sihiseb* – *sahiseb* – *sohiseb* – *suhiseb* – *sähiseb*, *sulin* – *vulin* – *pulin* – *mulin* – *kulin* – *lulin*, *kilin* – *kölin* –

kulin – kolin.” Deskriptiiv- või onomatopoeetilistes sõnades paistab paremini kui kusagil mujal välja häälikusümboolika – motiveeritud seos sõna häälikulise kuju ja tähenduse vahel. Kas või eelmiste näiteridade põhjal võime näha, kuidas tähendus oleneb sõna moodustavate häälikute iseloomust (nt kõrge i ja madalad a, o). Sõnasisene konsonantühend annab edasi heli järskust, momentaansust või katkelisust, üksikkonsonant heli pidevust, monotoonsust, ühetaolist korduvust (vrd nt *pladisema* ja *platsuma*, *plädistama* ja *plätsutama*).” (Erelt et al. 2007: 595)

Minu uurimuse seisukohalt on tähtis teha vahet deskriptiivse sõna ja onomatopoeetilise sõna tähendusel, sest uurin just deskriptiivseid sõnu, täpsemalt verbe. Bakalaureusetöös uuritavad verbid on seega just sellised sõnad, mis ei anna edasi mitte helitaju, vaid ka muid kirjeldatavaid mittekuuldelisi aistinguid.

“Iso suomen kielioppi” lisab deskriptiivsõnade definitsioonina juba eelpool esitatud Eesti keele käsiraamatu definitsioonile juurde mõtte, et deskriptiivsõnad vahendavad rääkija või kirjutaja tundeid, teadmisi või mõju: “Deskriptiivisä ovat onomatopoeettiset ja muut äänteellisesti motivoitud sanat. Ne ovat luonteeltaan ekspressiivisiä ja välittävät puhujan tai kirjoittajan tunteita, tuntemuksia tai vaikutelmia.” (ISK: 178)

Valisin oma uurimuse jaoks just soome keele liikumist väljendavad deskriptiivverbid, sest neid on väga huvitav uurida. Nende tähendust on üsna raske edasi anda, kirjeldada ja informantide seas võib esineda selget subjektiivset erinevust. Siinkohal toon välja ka oma 20 bakalaureusetöös uuritavad soome keele liikumist väljendavad deskriptiivverbid: *hölkätä* ‘sörkida’, *kirmaista* ‘vallatult ringi joosta’, *lappautua* ‘õlast, sapsust, pihast ära jääda, ennast ära väända’, *liikata* ‘liibata, longata’, *livistää* ‘plehku pista, minema lipata’, *luntustella* ‘lonkida, kooberdada, lohistades käia’, *lyllertää* ‘taarudes käia, tatsata, paterdada’, *lynkyttää* ‘(joosta) lõngutada, taaderdada’, *pötkiä* ‘putkata, jalga lasta, (minema lipsata’, *samota* ‘kömpida, ringi rännata, hulkuda’, *soljua* ‘libinal veered, voolata, triivida’, *suljahtaa* ‘järsku libiseda’, *taapostaa* ‘taaderdada, laaberdada, lonkida’, *tormaltaa* ‘tormata, söösta’, *haasottaa* ‘tuigerdada, londerdada’, *hilpaista* ‘tötata, rutata, söösta, tormata’, *jänistää* ‘taanduda, põgeneda, plehku panna’, *kepsahtaa* ‘kepsutada, tippides käia’, *kontata* ‘roomata, neljakäpukil käia.’

2.1. Eve Mikonese uurimus

Tänapäevastest deskriptiivsõnade uurijatest on üks silmapaistvamaid Eve Mikone. Mikone on sündinud ja kõrghariduse saanud Eestis. 1991. aastal lõpetas ta Tartu Ülikooli, kus õppis eesti keelt ja kirjandust. Edasi läks ta töötama ja õppima Soome. Praeguseks on ta juba pikemat aega töötanud Turu Ülikoolis eesti keele lektorina. Samuti tegeleb ta ka ekspressiivse sõnavara uurimisega. 2002. aastal kirjutas ta dissertatsiooni eesti ja soome deskriptiivsetest sõnadest. (Mikone 2002: 5-6)

Mikonese uurimus on minu töö jaoks tähtis ja vajalik, kuna ta on kokku pannud tervikliku ja selge ülevaate deskriptiivsõnade määratlustest, vormist ja tähendusest. Ta on uurinud neid tunnuseid, mis teevad deskriptiivsõnast just deskriptiivse sõna, ja seda, kuidas need sõnad erinevad ülejäänud sõnavarast. Lisaks on seoses deskriptiivsõnadega tema väitekirjas muudki olulist teavet näiteks häälikusümboolika, deskriptiivsõnavara ja neutraalse sõnavara kõrvutamise, deskriptiivsõnade tähenduse komponentide jpm kohta.

Ka Mikonese järgi on deskriptiivsed ja onomatopeetilised sõnad kaks iseseisvat rühma ja erinevusi on nende vahel palju. Tähtsaim erinevus on nende vormi erinevat laadi motiveeritus: onomatopeetilistele sõnadele on omane ikooniline häälikusümboolika, aga deskriptiivsõnade ikooniline häälikusümboolika on võrreldav sama nähtusega neutraalses sõnavaras. (Mikone 2002: 155)

“Erinevalt neutraalsetest sõnadest iseloomustab deskriptiivseid sõnu ka indeksiaalne metalingvistiline sümboolika. Metalingvistiline sümboolika on sisuliselt sama nähtus kui markeeritus (ingl *markedness*). Häälikusümboolikas seostub häälik või häälikukombinatsioon teatud tähenduskategooriaga. Markeeritus on märgatavalt üldisema iseloomuga. Markeeritud vorm viitab sõna võimalikule kuulumisele ekspressiivsete sõnade rühma, mitte aga konkreetsele sõnatähendusele. Sõnade vormi markeeritus ilmneb eri tasandil: fonoloogias, fonotaktis ja morfoloogias.” (Mikone 2002: 155)

Mikone toob oma uurimuses välja, et otsustamaks, kas sõna on deskriptiivne, tuleks vaadata küll sõna vormi markeeritust, aga ka sõna tähendust, sest laensõnadel on tihti neutraalsetest sõnadest erinev häälikukuju. (Mikone 2002: 155)

Sõna tähendusel ja semantikal on minu uurimuses tähtis roll just Mikonese uurimuses ilmnenu asjaolu tõttu, et markeeritud vorm ei ole üksi piisav, tõendamaks seda, kas sõna on deskriptiivne või neutraalne. Teises peatükis käsitlen veel Mikonese deskriptiivsõnade tähenduse teooriat.

“Deskriptiivsele sõnale leidub alati vaste neutraalsest sõnavarast. .. Neutraalsed sõnad keskenduvad refereeriva teabe vahendamisele, vastates küsimusele *mis?* või *mille jaoks?* Samale objektile viitav deskriptiivne sõna aga vastab alati ka küsimusele *milline?* .. Deskriptiivsetesse substantiividesse on kodeeritud adjektiive vastav element ja deskriptiivsetesse verbidesse adverbe vastav element. Olulise komponendina kuulub deskriptiivsete sõnade tähendusse nt emotsionaalne aines. Deskriptiivsed sõnad koonduvad tavaliselt teatud mõistete ümber, mistõttu on valikuvõimalus nende kasutamisel suur. Deskriptiivne sõna vahendab mh seda, milline on inimese arvamus või seisukoht. Deskriptiivsete sõnade kasutamine on eri keelevormides ja stiilides piiratud.“ (Mikone 2002: 155-156)

Foneetiline variatsioon onomatopoeetilises ja deskriptiivses sõnavaras

Foneetiline variatsioon

Mikone on oma väitekirjas esitanud palju häid näiteid onomatopoeetilises ja deskriptiivses sõnavaras esineva foneetilise variatsiooni kohta. Nende näidete põhjal on hea mõista foneemi üldtuntud olemust ja tähtsust. Kui sõnas asendub kõigest üks täht teisega, siis muutub kogu sõna tähendus. Tähendus ei pruugi kaduda ja sõna muutuda tähendusetuks, vaid see sõna hakkab tähendama hoopis midagi uut.

“Kõigile, kes valdavad soome keelt, on selge, et sõna *kala* tähendab midagi muud kui sõna *pala* ja *marja* tähendab muud kui sõna *malja* ja *kirja* muud kui *karja*. Hääliku vahetus toob üldiselt kaasa sõna tähenduse muutuse. Sama mõju on ka häälikute, hääle kvantiteedi vaheldumisel, nagu näiteks minimaalpaaridest *katua* ja *kaatua* või *palo* ja *pallo* saab järeldada. Sellele tuginedes ongi foneem määratletud keele väikseimaks tähendust eristavaks üksuseks.“ (Mikone 2002: 85)

Minu valitud deskriptiivverbidel on olemas määrsõnaline element, mis tähistab näiteks liikumise viisi või seisundit. Paar näidet minu valitud verbide nimekirjast on näiteks *kontata* ‘roomata, neljakäpukil käia’, *liikata* ‘liibata, longata’, *kirmaista* ‘vallatult ringi joosta’ jt. Minu

uurimushüpoteesi, informantide subjektiivset verbide tõlgendamise variatsiooni võimalikkust kinnitab ka deskriptiivsete sõnade tähenduse juurde kuuluva emotsionaalse ainese olemasolu ning koondumine mingi kindla mõiste umber, mis muudab valikuvõimaluse nende kasutamisel suureks. (Mikone 2002: 156) Samuti on Mikone selgitanud inimeste võimalikku subjektiivset variatsiooni verbide tähenduse tõlgendamisel järgnevalt: “Deskriptiivne sõna vahendab mh seda, milline on inimese arvamus või seisukoht. Deskriptiivsete sõnade kasutamine on eri keelevormides ja stiilides piiratud. “ (Mikone 2002: 156)

Foneetiline variatsioon onomatopoeetilises sõnavaras

Hääldusliku variatsiooni seisukohast on võrreldes neutraalsete sõnadega onomatopoeetilised sõnad määratletud ühtsematena. Ootuspärane on ka sama hääle kuulmine ja kirjeldamine eri murretes samamoodi. Eve Mikone kirjutab oma väitekirjas, tuginedes Märt Mägeri 1959. aasta artiklile “Onomatopoeetilisest sõnavarast eesti keeles“, et lisaks sellele imitatiivne häälesümboolika piirab ja määrab onomatopoeetilises sõnades üsna pikalt, millist häält mingi hääle kirjeldamiseks kasutatakse. (Mikone 2002: 87)

“Sama häält võib muidugi aga ka kirjeldada erinevate sõnadega: näiteks soome keeles, sõnaraamatus “Nykysuomen sanakirja “ on vee tekitatud hääli kirjeldavaid *ise-tuletisega* sõnu 27 (sealhulgas *holista, jolista, kihistä, kohista, lirstä, lorista, mulista, porista, ropista, sorista*), millele vee tekitatud hääle tähendus on aga ainult üks ühtne üldtähendus. Sõnad erinevad teineteisest tähenduste detailide, üksikasjade poolest.“ (Mikone 2002: 87)

Foneetiline variatsioon deskriptiivses sõnavaras

Oma uurimuse jaoks sõnaraamatust verbe otsides märkas, kui palju on sarnase tüvega ja kirja-pildilt peaaegu et identseid, kuid ometigi tähenduselt erinevaid sõnu. Uurimuse küsimustikku koostades mõtlesin ka võimalusele, kuidas informandid ajavad sõnu segamini just nende kirja-pildilt sarnaste sõnadega ja selle kartuses vormistasingi verbid küsimustikes trükitähtedega. Eve Mikonese uurimust käsitledes otsisin seletust ka deskriptiivse sõnavara foneetilisele variatsioonile. Eve Mikone selgitas foneetilist variatsiooni deskriptiivses sõnavaras

järgnevalt: “Deskriptiivsete sõnade foneetilise variatsiooni teeb erinevaks neutraalsetest ja onomatopoeetilistest sõnadest muuhulgas see, et sõna foneetilisi variante kasutab sama rääkija ja tihti veel ka samas lauses.” (Mikone 2002: 92) Mikone toob samas välja, et deskriptiivsõnade erinevate foneetiliste variantide kasutamist ei ole praeguseni laialdasemalt uuritud. (Mikone 2002: 92) Arvan, et üks huvitav suund, kuidas seda bakalaureusetööd saaks edasi arendada ongi ehk just näitelauses informantide pakutud võimalike erinevate foneetiliste tõlgendusvariantide uurimine.

“Deskriptiise sõnavara foneetilise variatsiooni ja sõnade tähenduse muutuse vaheline kontakt on teistsugune kui onomatopoeetilistes (ja neutraalses) sõnavaras. Keeles on sõnaperesid, kuhu kuuluvatel sõnadel on sama tähendus ja samasugune loomus, aga sõnade foneetiline ehitus varieerub ühe või mitme hääliku osas.” (Mikone 2002: 92) Selle väite näitlikustamiseks otsis Mikone eesti elektroonilisest murdeõnastikust “Väike murdesõnastik” liikumist väljendavaid deskriptiivverbe. Ta valis sealt välja sõnaraamatu soovituslike otsinguvõimaluste seast sõna ‘sibama’. (Mikone 2002: 92-93)

“Vormile ja tähendusele tuginedes näeb nendest sõnadest põimumist järgnevates sõnades: *sibama, sibima, sibuma, sidima, sippama, sivama, tibima, tsabimõ, tsibimä, tsäbimä*. Levik näitab seda, et suurim variantide varieeruvus on Lõuna-Eesti, Tartu ja Võru murdealal.” (Mikone 2002: 93)

Mikone on lisanud, et lisaks vormile ja tähendusele on sõnaperedest rääkides vajalik tähele panna ka sõnade leviala piirkonda (Mikone 2002: 93). Oma uurimuses palusin informantidel samamoodi kirja panna oma murdetaust ja praegune asukoht, sest just selline lisateave võib selgitada inimeste sõna- ja näitelausete valikuid.

Vaatamata väitekirjas toodud näidetele erinevate varasemate deskriptiivsõnade uurijate seisukohtadest (näiteks Eino Koponen nägemus soome ja eesti keele ekspressiivsõnavaras esinevatest variatsioonidest etümoloogia vaatepunktist või Ahti Rytöneni arusaam sõnade vahelisest semantilise seosest, mille põhjal ta leiab, et variatsiooni põhjuseks on keele vajadus end elustada, elus hoida), ei ole Mikonese sõnul tal võimalik oma 2002. aasta uurimuses anda vastust küsimusele, miks foneetiline variatsioon deskriptiivses sõnavaras esineb. (Mikone 2002: 104-105)

2.3. Deskriptiivsõnade semantika

Minu bakalaureusetöö uurib deskriptiivverbide tõlgendust ja seetõttu on tähtis mõista deskriptiivsõnade semantikat ning seost vormiga, millest Eve Mikone on põhjalikult oma väitekirjas ka kirjutanud: “Deskriptiivsõnade vormi ülevaade on näidanud, et selle iseloomulik tunnus ehk metalingvistiline sümboolika osalt ka toetab käsitlust mõnede sõnade deskriptiivsusest. Ainult sõnade vormile põhineva kriteeriumi puudulikkus kajastub siiski muuseas selles, et ka laensõnadel on algse sõnavara hääldusalast foneetiliselt erinev vorm.” (Mikone 2002: 117)

Deskriptiivsõnade tähenduse arusaamise tähtsust seletab Mikone järgnevalt: “On siis selge, et deskriptiivsõnade olemusest arusaamiseks, nende mõistmiseks on vaja saada ülevaade tähendusest. Deskriptiivsõnade tähenduse defineerimine ei ole kerge ülesanne, sest ei ole olemas kindlaid valmis malle või käsitlust, mis on nendele sõnade tähendusele iseloomulik ja millised on need omadused, mis neutraalsete sõnade ja deskriptiivsete sõnade puhul on erinevad. Raskendav asjaolu on veel ka see, et semantikat käsitlevat kirjandust on palju ja seisukohad nende sõnade tähenduse kuvamisest on praktiliselt ilmsed.” (Mikone 2002: 117) See toetab jällegi minu hüpoteesi, et vähem kasutatavate deskriptiivverbide tõlgendamisel esineb suurem subjektiivne variatsioon võrreldes tuttavamate verbidega. Samas tundub, et Mikonese uurimus võib tähendada probleeme minu uurimistöö praktilises osas. See võib tähendada, et ehk on deskriptiivverbide tõlgendamine tõesti niivõrd raske ja tüütu, et informandid täidavad ankeedid ainult poolikult või jätavad näitelause ülesande täiesti tühjaks.

Mikone esitab deskriptiivsõnade semantika käsitluses kolm märksõna: **sünonüümia, tähenduse kirjeldus ja emotsionaalne aines**. Mikone peab neid deskriptiivsete sõnade käsitlemisel peamisteks avateemadeks. (Mikone 2002: 118)

Mikone arutles esiteks oma uurimuses selle üle, kas deskriptiivsed sõnad on neutraalsete sõnade sünonüümid.

“**Sünonüümia** ühendab omavahel deskriptiivseid ja neutraalseid sõnu. Erinevus nende sõnade vahel seisneb selles, kuidas need viitavad samadele tähendustele. Deskriptiivsõnade sõna tähenduse peamised omadused, tunnusjooned on: tähenduse kirjeldus ja emotsionaalne aines.” (Mikone 2002: 119)

Mikone kirjutab, et deskriptiivsõnade tähenduse oluliseim omadus on **tähenduse kirjeldus**. Mikonese järgi tulevad deskriptiivsõnade tähenduse kirjelduse määramisviisid välja kõige paremini kui neid võrrelda neutraalsete sõnadele iseloomulike määramisviisidega. (Mikone 2002: 119)

Võrdluse kohaselt on erinevused järgnevad: esiteks ei ole deskriptiivsete sõnade põhitähendused ümberpööratavad ja jagatavad üldise tähendusega rühmadeks (kuhu on liigitatud kirjeldatud sõna ja kõik selle sarnased käsitlused) ja eritähendusega rühmadeks (mis on vastandina üldisele ehk põhitähenduse rühmale, kus on märgitud sõna kirjeldatud gruppi kuuluv isend) nagu neutraalsed sõnad. Näiteks hobuse tähistamiseks: *täkk* (tähistab sugu), *varss* (annab informatsiooni vanuse kohta) jne. Deskriptiivsõnade põhitähendusi ei saa rühmitada kaheks eelmainitud rühmaks, ehk neil puudub alam- ja ülemmõiste. Teiseks erinevuseks on asjaolu, et deskriptiivsõnadel ei ole kirjeldavast või mängulisest kasutusest tulenevat tähendusvarjundit, kõrvaltähendust. Deskriptiivsõnadel võib olla palju erinevaid tähendusi, aga need on erinevad põhitähendused. (Mikone 2002: 120)

“Deskriptiivsuse tuum on sõna tähenduses. Isegi kui deskriptiivse sõna tähendus viitab samale käsitlusele nagu neutraalne sõna, sisaldab deskriptiivne sõna kirjeldavat, kokkuvõtvat infopaketti. Neutraalsete sõnade tähendus sisaldab ainult selliseid osi, mis kirjeldab selle loomupärast, otsest sisu.” (Mikone 2002: 129)

“Deskriptiivsõnade sõna tähenduses on tase, võimalus, mida ei ole neutraalsete sõnade sõnatähenduses. Neutraalne sõna sisaldab olenevalt nimisõnast rühmitavat ja refereerivat informatsiooni, **mis ja mille tarbeks**, aga sama tähendust kirjeldav deskriptiivsõna annab lisaks edasi infot sellest, **milline** kõnealune tähendus on. Vastavalt deskriptiivverbid mitte ainult ei avalda, **mis** juhtub, vaid samuti seda, **kuidas** miski juhtub. Deskriptiivsete nimisõnade standardtähendus sisaldab siis alati omadussõna ja deskriptiivverbid adverbil.” (Mikone 2002: 121).

Deskriptiivsõnade sõnatähendusse kuulub olulise komponendina ka **nn emotsionaalne aines** (Mikone 2002: 129). Tavalise semantika teooria käsitluses on Fred Karlsson kirjutanud nn emotsionaalse ainese teooria toetuseks järgmist: “Sõnade tähendused moodustuvad osaliselt vastavalt inimese kognitiivsetele omadustele ja võimetele.” (Karlsson 2007: 229) Inimesed

tajuvad ja tõlgendavad maailma oma elukogemuse, isikuomaduste, päritolu jms põhjal erinevalt ning ka nende tõlgendus ja vaade suhtlusel sõnade valikul võib olla teiste inimestega võrreldes erinev.

Keele esmane ülesanne on suhtluse vahendamine. Neutraalsete sõnade abil saab korraldada suhtlemist ning suhtluse seisukohalt polegi deskriptiivsed sõnad nii tähtsad kui neutraalsed. Mikone kirjeldab, kuidas deskriptiivsõnad oleksid kui keeleline luksus. Suhtlusesse saab tuua värvi ka siis, kui kasutada piltlikult või metafoorselt neutraalseid sõnu. Deskriptiivsõnade kasutamise hea oskuse tingimuseks on hea keelevaist ja elav fantaasia. Deskriptiivsõnadega saab lisaks mõeldud sõnakirjeldusele edasi anda ka iseenda arusaama ja seisukohta. Termin deskriptiivsõnade *tunneaines* 'emotsionaalne aines', mille on kasutusele võtnud 1922. aastal soome keeleteadlane Aarni Penttilä, annab võimaluse väljendada rääkija isikupära ja märkida isiklikke seisukohti. (Mikone 2002: 124-125)

3. EKSPRESSIIVSÕNAVARA JA -VERBID KOGNITIIVSEST VAATENURGAST

3.1. Semantika

Semantika olemuse mõistmine on minu uurimuse seiskohalt tähtis, sest tähenduse tõlgendamine ongi üks kesketest aspektidest, mida käesolevas bakalaureusetöös uurin. Fred Karlsson on oma üldkeeleteaduse õpikus toonud välja järgneva viisi, kuidas selgitada semantika mõiste tähendust:

“Loomulike keelte tähendustega seotud nähtuste uurimist nimetatakse lingvistiliseks semantikaks ehk tähendusõpetuseks. Selle uurimisobjekt on sõnade ja grammatiliste kategooriate tähendused keelesüsteemi osana.“ (Karlsson 2007: 229)

Semantika on igal juhul tähtis, sest see on üks põhjuslikest ja motiveerivatest teguritest, mis ajendab meid suhtlema: me saame teistelt tänu suhtlemisele teavet ja saame seda ka ise jagada, mis omakorda võib viia meid või teisi tegudeni ja eesmärkideni. Suhtlus on võimalik ainult juhul, kui üksteist mõistame ja räägime sama keelt. Fred Karlsson on selle mõtte võtnud kokku ja kirja pannud järgnevalt: “Keeleline suhtlus ongi võimalik vaid seetõttu, et kõnelejad tunnevad samu (ühiskondliku) keelesüsteemi konventsioone“ (Karlsson 2007: 229).

“Tähendusi väljendatakse keeleliste vormide abil. Need on laused, fraasid, sõnad, afiksid ja prosoodiad, mis kokku moodustavadki teksti, diskursuse. Vormid eksisteerivad selleks, et väljendada tähendusi, mitte vastupidi.” (Karlsson 2007: 230)

Semantikas uuritakse nii terveid lauseid kui ka üksikuid väljendeid ning selleks, et see läheks sujuvamalt, eraldatakse need lause- ja sõnasemantikaks. Lausesemantika uurib, millised tähendused tekivad sõnade ühendamisel. Minu uurimuse seisukohalt on tähtsam just sõnasemantika, mis uurib keelelise mõistesüsteemi ehitust ja nende osade vahelisi suhteid. “Sõnade (täpsemalt lekseemide) tähenduse selgitamist nimetatakse sõnasemantikaks.” (Karlsson 2007: 233) Kaisa Häkkinen lisab, et sõna- ja lausesemantikat ei saa siiski üksteisest täielikult eraldada, sest lause tähendus sõltub sinna kuuluvate sõnade tähendusest ning ka sõnade tähendus sõltub lausest, milles nad esinevad, ehk kontekstist. (Häkkinen 2007: 135)

Tähenduse mõistet ainult semantika vaatepunktist on eesti keele käsiraamatus selgitatud järgnevalt: “Tähendus, täpsemalt leksikaalne tähendus, on kindla häälduskujuga (foneemijärjendiga) või kirjpildiga (tähejärjendiga vms) püsivas seoses olev tegelikkuslõigu (eseme, nähtuse, omaduse) peegeldus teadvuses. Kõige lühemalt öeldes on tähendus märgiga vastavusse seatud sisu.” (Erelt *et al.* 2007: 661)

Karlsson kirjeldab üldkeeleteaduse õpikus semantika põhiprobleemi, milleks on tähenduse täpsus. Ta toob tähelepanu sellele, kuidas on olemas sõnu, mille tähendus on täpsem ja sõnu, mille tähendus on abstraktne, mõtteliselt üldistatav. Näiteks on toonud ta sõnad *mutter* ja *vabadus*. (Karlsson 2007: 232) Ka minu uurimuses esineb eelkirjeldatud semantika põhiprobleem: minu uuritavad verbid ei ole kõige igapäevasemas kasutuses, neid on raske konkreetselt tõlgendada ja informantidel isegi kirjutada, sest liikumist väljendavaid deskriptiivverbe kasutatakse eelpool käsitletud teooria kohaselt kirjas vähem kui kõnes.

3.2. Kognitiivne semantika

Eelmises alapeatükis kirjeldasin semantika tähendust. Selles alapeatükis tutvustan kognitsiooni tähendust ja liidan selle semantika mõistega eesmärgiga anda selge ja arusaadav ülevaade kognitiivsest semantikast ning selle seosest minu uurimusega.

Seda, mida kätkeb inimese kognitsioon, kirjeldab väga täpselt Fred Karlsson oma 2007. aasta üldkeeleteaduse raamatus. Karlssoni järgi: “Inimese kognitsioon hõlmab tema teadmistega liituvaid mentaalseid tegevusi, millest tähtsamad on tajumine, kategoriseerimine ehk klassifitseerimine, mäletamine, mõtlemine ja loomuliku keele kasutamine nii suhtlusvahendina kui ka ühe (sisemise, mentaalse) informatsiooni esitamise viisina.” (Karlsson 2007: 239) Tänu kognitsiooni olemasolule on inimestel võimalik sõnu tõlgendada. Vastavalt kõigele eelmainitule, mida kognitsioon hõlmab, saab väita, et kognitsioon on subjektiivne ja sõnade tõlgenduse tunnetus on subjektiivne nähtus. Sama käib ka sõnade tähenduste moodustumise kohta: “Sõnade tähendused moodustuvad osaliselt vastavalt inimese kognitiivsetele omadustele ja võimetele.” (Karlsson 2007: 229) Ilma kognitsioonita puuduks sõnade tähendusel ja tõlgendusel mõte, sel juhul poleks tähendus ja suhtlus inimestele üldsegi nii oluline ja väärtuslik, nagu see seda praegu on. Ilma teadmistele liituva sõna tajumiseta, sõnade klassifitseerimiseta, eriti just sõnade mäletamiseta ning ilma mõtlemiseta oleks sõnade olemasolu inimestele justkui väärtusetu.

Kaisa Häkkinen liidab oma raamatus “Keeleteaduse alused” need kaks mõistet, *kognitiivne* ja *semantika*, kokku ja annab ülevaate kognitiivse semantika teooria lähtekohast. Ta kirjutab oma raamatus “Keeleteaduse alused”, kuidas keeleteadusliku semantika valdkonda ei loeta üldist ehk entsüklopeedilist teavet, mida on küll kasutatud (valikuliselt, põhjana) keele mõistesüsteemi modelleerimisel. Häkkineni järgi pole selge, kas lingvistilise semantika ja entsüklopeedilise teabe vahel on üldse piir ning kust see piir täpsemalt kulgeb. Semantika teooria, mida kutsutakse kognitiivseks semantikaks, lähtubki aga just sellest, et mingit piiri pole. (Häkkinen 2007: 136-137) Häkkineni järgi on selle teooria alusel keelemärgil kaks osa: esimeseks keeleline väljendusvorm ja teiseks osaks kõikvõimalik teave, mida konkreetse keelega seotud inimgrupi liikmed on harjunud kindla häälikuvormiga seostama (Häkkinen 2007: 137) Oma uurimuses loodangi leida teavet, mida soomlased minu valitud liikumist väljendavate deskriptiivverbidega on harjunud seostama.

“Kognitiivses semantikas kasutatakse tähenduse kirjeldamiseks prototüüpe, mida harilikult vaadeldakse kui kuvandeid. Prototüüp on mingi objekti tüüpiline esindaja, mida hästi tuntakse. Nt linna prototüüp võib eestlastel olla varblane, pääsuke, kull, aga seda ei ole jaanalind ega emu, kes ei lenda ja pealegi on meile kauged.” (Erelt *et al.* 2007: 660-661) Uurimuse hüpoteesi paika pannes tundus, et oleks põnev teada, millised võiksid olla minu valitud 20 soomekeelse

deskriptiivverbi informantide kirjeldatavad prototüübid. “Liigitades objekte keeleliste mõistete abil arvestab inimene, millist prototüüpset juhtu uuritav objekt kõige enam meenutab, ja nimetabki seda sel alusel.” (Häkkinen 2007: 139) Lähtudest eelmainitud Häkkineni seisukohast objektide keeleliste mõistete liigitamise kohta annab see veelgi enam lootust, et uurimine kinnitab minu püstitatud hüpoteesi uuritavate võõramate deskriptiivverbide suuremast subjektiivsest variatsioonist võrreldes tuttavamate verbidega.

Üldiselt on olnud keeleteaduse esmaseks uurimisobjektiks üksiksõnade sõnaraamatutähendus. Häkkineni järgi võib eristada selles erinevaid kihistusi, millest üks on põhitähendus, tähendustuum. Sõnaraamatutähendus ongi mõisteline ehk kognitiivne tähendus ja see sisaldab konkreetsest keelelisest kategooriast lähtudes vältimatuid ja kõikidele keelekasutajatele ühiseid tähenduse koostisosi. (Häkkinen 2007: 139) Seetõttu olen ka oma uurimuses toonud tulemuste osas välja verbide sõnaraamatutähendused nii Julius Mägiste 1931. aastal kui ka 2013. aastal ilmunud Kalju Piheli ja Arno Pikamäe soome-eesti sõnaraamatust. Uurimuses kõrvutasin sõnaraamatutähendusi informantide kirjutatud tõlgendustega ning proovisin ka sel viisil leida tõestust oma hüpoteesile.

3.3. Verbid kognitiivses grammatikas Sivoneni järgi

Peale Eve Mikonese on üks silmapaistvaid deskriptiivverbidega tegelenud uurijatest ka Jari Sivonen, kes kirjutas 2005. aastal väitekirja “Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa”, kus ta käsitles mittelineaarsete liikumist väljendavate verbide tähendust kognitiivse keeleteaduse vaatepunktist.

Tema töös on peatükk, mis keskendub verbidele kognitiivse grammatikas. Sivoneni järgi (2005: 41) saab väita, et kognitiivse grammatika vaatepunktist kirjeldavad liikumisverbid protsessi, kus muutuja ja lähtepunkt on skemaatilised selles mõttes, et ainult nenede omadused on spetsifitseeritud kõnealuse verbi tüüpilisel viisil.

Sivonen kirjutab, et verbi tähendus ei ole omavoliline nii, et see võiks sõltuvalt kontekstist tähendada mida iganes. Teisalt konteksti ei saa olla vastuolus verbi leksikaalse semantikaga, vaid verb sobib sellistesse kontekstidesse, mis töötavad välja, viimistlevad tunnustavalt verbi

viitamist protsessitüüpidest. Liikumisverbide kirjeldamisel võib öeldise prototüübi kuju olla protsess, kus muutuja liigub suhtesse lähtepunktiga, mis kirjeldab seda, kuidas miski kusagil liigub. Mitte kunagi ei kujuta liikumisverb konkreetset liikumist, tähendus varieerub. (2005: 42)

Sivonen kirjutab, et kui öeldise raamistik vahetub, siis sisuliselt vahetub ka verbi väljendatud protsessi kvaliteet, omadused. Sivonen tõi näiteks näiteks vahetumise konkreetse liikumise väljendamisest tegevusteks või paiknemisest väljenduseks. (Sivonen 2005: 45) “Liikumisverbi viidatud protsis lause tasemel muutuja on subjekt, sest liikuv olend juhib tähelepanu oma loomumomasele poolele ja on nii esile tõstetuna esinev üksus.” (Sivonen 2005: 45)

Sivonen kirjeldas kognitiivse grammatika nägemuses liikumisolukordade täpsustamist ja kontrollimist, jagades need kolme liikumisrühma: objektiivne, subjektiivne ja abstraktne liikumine. Sivoneni järgi (2005: 181) näitas tema uurimus, et kolme rühma jagamine on pädev ja üldjoontes funktsionaalne. Samas leidis ta ise ka teise variandi, kuidas jagada liikumisolukordi rühmadesse ning Sivoneni variandi järgi saab verbi kirjeldatud protsessid jagada kahte rühma, milleks on konkreetse ja abstraktse taseme väljendamine. Mõlemad pearühmad omakorda jagunevad veel alarühmadeks, milleks on objektiivse ja subjektiivse liikumise väljendus. Võrreldes kognitiivse grammatika tavapärase rühmitusviisiga on Sivoneni rühmituses uus abstraktse taseme subjektiivse liikumise kategooria. Selline rühmitus eraldab paremini liikumisverbi näitajad, mis abstraktsel tasemel ilmnevad, ja muutust või tegevust väljendavaid laused ja ka laused, mis annavad edasi abstraktset asukohta. Abstraktse taseme lausete rühmitus vastab konkreetse taseme objektiivsele ja subjektiivsele liikumisele. (Sivonen 2005: 181)

3.4. Polüseemia käsitlus Pentti Leino järgi

Pentti Leino on kirjutanud huvitava ja informatiivse ülevaate keele polüseemiast ehk mitmetähenduslikkusest Helsingi ülikooli soome keele osakonna 1993. aastal välja antud Kieli-sarjas. Teoses on juttu nii keele tähendusest inimesele, varasematest semantika uurijatest, kognitiivse grammatika põhiteooriast ja polüseemiast kui ka adpositsioonide ja kohakäänete mitmetähenduslikust kasutusest. (Leino 1993: 11)

Leino võttis mitmetähenduslikkuse kirjeldamise peatükis näiteverbiks verbi *juosta* 'jooksma'.

Verbi protsessi lähtepunkti ja raamistiku vaatluses tõi ta välja näiteverbi erinevatesse tähenduskontekstidesse panemisl mitmeid võimalusi selle tõlgendamiseks. Leino käsitus näitab, kuidas verbi tähendus erinevates kontekstides laieneb. Esimeseks näiteks tõi Leino laused, milles tuleb välja verbi enim tuntud tähendus, märkides kiiret liikumist: “1. a. *Pojat juoksevat. b. Hevonen juoksee. 2. a. Mies juoksi junalle. b. Hevonen juoksi maaliin.*” (Leino 1993: 135)

Leino (1993: 136-137) võttis vaatluse alla ka subjekti elulisuse ja selle suhte liikumisega ning liikumisviisi. Leino järgi on liikumisverbide üldine tüüpiline omadus liikumise eripära edasi andmine. Sealjuures uuris ta ka seda, kas lause annab teavet liikumise kestvuse kohta või selle kohta, kas ja mitu jalga liikujal on. “3. a. *Juoksin portaat muutamalla harpauksella. b. Hevonen juoksi alamäen. 4. a. Hän juoksi koko matkan. b. Hevonen juoksi viimeisen kilometrin.*” (Leino 1993: 135)

Kolmandaks vaatles ta seda, kas verb saab esineda lauses nii, et seda saab tõlgenda ainult ühetähenduslikult. Näideteks tõi ta laused, kus verb ei tähista tavapärasest jooksmist, vaid liikumist võistlusel. Järgnevatel näitelausetes esindab verb *juosta* teistsugust öeldist, kui eelpool toodud näitelausetes. Alljärgnevatel lauseteski esindab verb kiiret jooksmist, kuid võrreldes eelmiste näidetega on verb olemusel rikkam, sest see sisaldab erilist spordi ja võistlusega liituvat infot (Leino 1993: 137): “5. a. *Hän juokse aitoja. b. Alkuerät juostiin aamupäivällä. c. Hän juoksi uuden ennätyksen. d. Hevonen on juossut monta palkintoa.*” (Leino 1993: 137)

Lisaks saab *juosta* verbi puhul rääkida ka kontekstidest, kus tuleb esile protsessi käigus tekkiv muutus. “*Poika juoksi kenkänsä rikki.*” (Leino 1993: 138). Samuti saab olla tegemist kontekstiga, kus elusolend nõuab joostes midagi, näiteks verb *juosta* viitab sarnasele tegevusel nagu näiteks *hakea, noutaa*. “*Juokse kaupasta sokeria.*” (Leino 1993: 138)

Viiendaks tõlgenduseks tõi Leino (1993: 140) olukorra, kus jooksmisega kooskäiv jalgade tsükliline liikumine on ebakorrapärane või puudub. Sellistest lausetes kirjeldatakse pigem jooksmist üldisemalt kui konkreetset joostes liikumist: “9. a. *Ei minun tarvitse sinun asioitasi juosta. b. Aina sinä täällä jookset! c. Ei pidä juosta lääkäristä toiseen. d. Koirat eivät saa juosta ilman kaulapantaa. e. Koko kylän tytöt juoksevat tämän hurmurin perässä. f. Rahan perässä ei kannata juosta.*” (1993: 139)

Leino (1993: 143) vaatas eraldi verbi mitmetähenduslikkuse võimalusi ka subjekti olemuse vaatepunktist. Esiteks saab näiteks tuua välja asjaolu, et kuigi subjekt on verbi *juosta* üldtähenduselt jalgadel liikuv elusolend, saab see kirjeldada ka ühtse massi, vedeliku ühtlast liikumist: 10. a. *Vesi juokse joessa.* b. *Haavasta juoksee vertaa.* c. *Hiki juokse otsalta.* 11. a. *Puro juoksee järveen.* .. 12. b. *Vilja juoksee säkkeihin.*“ (Leino 1993: 43) Leino järgi (1993: 145) sellised subjektiivsed lausekonstruktsioonid lisavad leksikaalsele ühikule mitmetähenduslikkust.

Seoses öeldise raamistikuga kirjutas Leino (1993: 148) ka metafooridest ja verbide kasutusest metafoorses tähenduses. Leino järgi on tavapärased metafoorid väljendid, kus verbi raamistikus olev kognitiivne piirkond vahetub teiseks. Samuti kirjeldas Leino, kuidas metafoorid saavad olla kokkuleppelised, konventsionaalsed, tuues näiteks: “17. a. *Numerot juoksevat järjestyksessä alkaen 101:stä.* B. *Kertomus, joka juoksee leppoisasti.* c. *Elämä juoksee tasaisesti eteenpäin.* d. *Sillä pojalla järki juoksee.* e. *Ajatukset juoksivat omia teitään.*“ (Leino 1993: 149)

Nendest näidetest näeb, et verb on metafooriliselt laienenud füüsilisest olemusest teistesse kognitiivsetesse piirkondadesse ja muutunud nii koventsionaalseks ja peamiselt viidates erilistele vaatepunktile kui ka muutunud selle erilise vaatepunkti põhjal konstrueeritud protsessiks. (Leino 1993: 151)

Polüseemia suhet sõna eri tähendustega saab vaadelda eri vaatepunktidest. Esimeseks vaatepunktiks on see, kuidas ja mis järjekorras rääkija õpib ära sõna konventsionaalse tähenduse. Leino (1993: 153) järgi õpitakse ära esmalt sõnad, mis on konkreetset ja kirjeldavad midagi konkreetset, lisades, et mida tihedamalt sõna kuulatakse ja korratakse, seda kiiremini võetakse sõna kasutusse.

Teiseks vaatepunktiks on tähendusvõrgu ehitus. Verbil saab olla mitmeid tähendusi ja kasutuskontekste, ent täiskasvanud inimene kaldub kasutama esmajoones verbi ikka selles kasutuskontekstis, nagu ta üldiselt seda teeb. Harvaesinevad verbid on kinnistunud tähendusvõrgustikku nõrgemalt ning rääkija ei kipu neid nii aktiivselt kasutama. (Leino 1993: 153)

Kolmandaks saab tuua välja ajaloolise vaatepunkti. Hääle analoogiale toetudes saab oletada sõnadele mingisugune algupärane tähendus, kust on arenenud välja tänapäevase tähendusega

sõna. Oletatav algupärane tähendus võib olla juba kadunud, see pole enam kasutuses, kuid see saab siiski esineda ühe või keske tähendusena tähendusvõrgustikus. (Leino 1993: 154)

Neljandaks saab vaadelda polüseemiat ka erinevate tähenduste positsioonist tänapäeva keeles. Leino (1993: 155) kirjutab, et sõnaraamatud ei ole optimaalsed alguspunktid selle selgitamiseks, sest tavaline sõnaraamat püüab ainult edasi anda sõna üldist tähendust, kirjeldamata esinemissagedust.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et polüseemial on mitmeid tekkeallikaid. Tähendusmuutustel on mingisugused tunnused, mille põhjal saab neid tuvastada ja rühmitada, ent siiski ei saa kindlalt ennustada tähendusmuutuseid tulevikus või põhitähendus(t)ele juurde tulevate tähendusvariantide sünni. Tänu eeltoodud rühmitustele saab juba toimunud tähendusmuutuseid aga paremini mõista. Tähendusmuutused ei ole täiesti juhuslikult või meelevaalsed, vaid on alati millegi mingil viisil motiveeritud. Pentti Leino kirjutas veel, et verbide ja teiste kognitiivse grammatika kirjeldusvahendite toimivuslikku väärtust saab kaaluda, hinnata ainult siis, kui neid on rakendatud empiirilises uurimuses. (Leino 1993: 166) Järgmine peatükk ongi bakalaureusetöö empiiriline osa, milles on selgitatud minu valitud verbide tõlgenduse ja kasutuse subjektiivsuse astet.

4. EMPIIRILINE OSA – ÜLEVAADE JA JÄRELDUSED UURITAVATE DESKRIPTIIVVERBIDE KASUTUSEST JA TUNDMISEST

4.1. Deskriptiivverbide valiku põhimõtted

Valisin uurimiseks just soome keele deskriptiivverbid, kuna neid on huvitav uurida, sest nende tähendust on pigem raske kirjeldada võrreldes nimisõnade või tavaliste liikumist väljendavate verbidega. “Deskriptiivise sanan merkityksen kuvaminen sanallisen parafrasoin muodossa ei aina ole osuvaa tai helppoa.” (ISK: 178) “On üldiselt tuntud, et deskriptiivsõnu kasutatakse kirjakeeles vähem kui kõnekeeles, ja kui neid kasutatakse, siis ollakse sõnavalikus väga täpsed” (Mikone 2002: 126). Soome keele deskriptiivverbe on hea uurida, sest soome keel on deskriptiivsõnade poolest rikas ja elujõuline ning deskriptiivsõnade kategooriat peetakse soome keele üheks loomulikumaks osaks (Hakuline 1961: 299) Kõik 20 uuritavat liikumist väljendavat

soome keele deskriptiivverbi on valitud Julius Mägiste 1931. aasta eesti-soome sõnaraamatust. Soovisin leida pigem huvitavaid ja vanemaid verbe, mis 1931. aastal olid päevakajalised, ent mida tänapäeval ehk enam nii väga ei kasutatagi, samas on siiski ikkagi veel olemas tänapäeva sõnaraamatutes. Selleks, et ankeedi täitmine informantidele liiga võõras ja raske poleks otsustasin nende valitud verbide sekka jätta ka verbe, mida üldiselt tänapäeval kasutatakse ja tuntakse. Alguses valisin sõnaraamatust välja umbes sada verbi, millest seejärel juhendaja abiga omakorda 20 huvitavamat, mille seas on nii rohkem kui ka vähem kasutatavaid verbe.

Tuomo Jämsä kirjutas oma soome keeles tavapärasemate verbide semantikat käsitlevas uurimuses “Suomen kielen yleisimpien verbien semantiikkaa”, et selle tööga ei soovi ta demonstreerida, et tema uuritud verbide tähenduse, tõlgenduse tulemused on paremad või tähtsamad sõnaraamatutes olevate tähendustega võrreldes, vaid tulemused on uurimuse tarbeks teaduslikud. Olen oma uurimistöös seadnud samasugused eesmärgid. Nõustun ka Jämsä mõttega, et sõnaraamatute sõnad tuleks koostada lihtsustatud formaalsete kirjelduste põhjal. Sel viisil muutub tähendustest täielikult arusaamine lihtsamaks, mis on eriti tähtis näiteks neile, kes õpivad soome keelt võõrkeelena. (Jämsä 1986: 46)

4.2. Uurimismeetod ja küsitluse läbiviimine

Küsitlusmeetod

Valisin uurimismeetodiks küsitlusmeetodi. Hea ja õpetliku ülevaate nii sünonüümiast, aga eriti just küsitlusmeetodist, sain Ulla Vanhatalo 2005. aasta dissertatsioonist “Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan.” Vanhatalo töö andis põhjaliku ülevaate küsitlusmeetodi olemusest, põhimõtetest, kasutusest ja ka kriitikast.

Vanhatalo järgi (2005: 29) on küsitlusmeetodi taustal oletus, mille järgi uurimisobjektist on olemas kollektiivne, ühiskondlik või intersubjektiivne informatsioon. Vanhatalo kirjutab, kuidas keeleski on kogukond, kes keelt kasutab, otsustab tähenduse osas. Vanhatalo viitab oma uurimuses ka polüseemiauurimusega tuntuks saanud Jarno Raukkole, kes on öelnud, et intersubjektiivsuse mõte seisneb selles, et informandid vastavad küsimustikele uskudes, et nende kasutatavad tähendused on tuntud ja aktsepteeritud.

Vanhatalo järgi on kollektiivse keeletaju taastamine leksikoloogia rakendustes üks küsitlusmeetodi propageeritud eesmärkidest. Küsitluse läbiviija, uurija valib uuritava aine, kavandab katsed iseenda intuitsioonil, kuid siiski ka vajab läbiviimiseks korpuslingvistika abi seoses sõnavaraga. Vanhatalo kirjutas ka, et küsitlusmeetod on tulnud soome uurimiskultuuri kognitiivse keeleuurimise nime all. Esimene sellise pilootuuringu läbiviija oli Soomes 1991. aastal Jarno Raukko, kes uuris *get*-sõna polüseemiat. Küsitlusmeetodi puhul on märgatav mõju uurimusse uurija motiivil, eesmärkidel, uurimisainel. Tihti on küsitlusmeetodite motiiviks asjaolu, et uurimisobjekti ei saakski paremini teisiti kirjeldada või seletada. (Vanhatalo 2005: 31)

Küsitluste koostamine ja läbiviimine on olnud väga kirju. Informantide arv varieerub väiksest hulgast sadadeni. Samuti on varieerunud piloot-informantide kasutamine. Mõnede küsitluste eel tehakse piloot-küsitlus, et uurida, kas küsitluses on kitsaskohti. Samuti on mõndadel küsitlustel väga tähtis informantide mingid kindlad omadused, uurijale on tähtis informantide taust. (Vanhatalo 2005: 32) Minu uurimuses oli näiteks tähtis, et informant on soomlane. Samuti viisin ka mina läbi enne päris küsitluste laiali jagamist piloot-küsitluse, et teha seda paremaks ning leida kitsaskohti.

Lisaks on erinevaid varianti küsitluste läbiviimisel, informante saab paluda küsitlust täita soovi korral internetis või teha seda paber kandjale.

Vanhatalo (2005: 35) tõi välja küsitlusmeetodit kasutades võimalikke eettulevaid olukordi, mis väärivad kriitikat. Esimene nendest on küsimus meetodi objektiivsusest ja usaldusväärsusest. Vanhatalo kirjutab, kuidas uurija on tihti kinni iseenda hüpoteesis ning uurimustulemusi hakatakse tahtmatult tõlgendama sellest lähtuvalt, kuni lõpuks jõutaksegi järelduseni, mis uurimuse hüpoteesi kinnitab. Küsitlusmeetodi puuduseks on ka informantide võimalik puudulik taustainfo. Küsitlusmeetodil uuritakse enamasti, kuidas inimesed suhtuvad mingitesse sõnadesse, mitte seda, kuidas nad tegelikkuses räägivad. Tekib küsimus, et kas informatsioon, mis on paberile kirjutatud, on ikkagi loomulik ja ehe. Kolmandaks toob Vanhatalo probleemseks (2005: 35) välja asjaolu, et meetod on tömahukas, kallis ja aeglane. Nõustun selle väitega täiesti, sest oma kogemuste põhjal saan öelda, et küsitluse moodustamine ja läbiviimine ning tulemuste analüüs võttis tõesti palju aega. Samuti pidin sõitma Soome, et leida informante, kes vastaksid nõuetele. Lisaks edenes küsitlusmeetodi kasutamine ka aeglaselt, alustades sellega, et mõned informandid vastasid küsitlustele mitmeid nädalaid ja isegi kuid. Tihti pidi kaua ootama, et

täidetud küsitlusi tagasi saada. Samas läks palju aega tulemuste analüüsile, sest soome keel ei ole minu emakeel ning seetõttu pidin olema eriti tähelepanelik ja täpne.

Siiski ei olnud Vanhatalo eesmärk meetodit maha laita, vaid anda lihtsalt ülevaade selle kitsaskohtadest. Kriitika osas lisab ta veel küsitlusmeetodi kasutajatele meeldetuletuseks, et sama kriitika saab kehtida ka mistahes muu meetodi kohta.

Küsitluse läbiviimine

Küsitluse viisin läbi 43 soomlase seas vanuses 13–67. Informantide keskmine vanus on 27,9. Küsitlusele vastanute seas on 14 meest ja 29 naist. Informandid on pärit erinevatest Soome piirkondadest. Suurem osa vastanutest on pärit Helsingist, Lahtist ja Rovaniemi linnast. Lisaks on küsitletuid Tampere, Oulust, Kuopiost, Nastolast, Vihtist, Espoost, Vantaalt, Ylivieska linnast, Harjavalt, Kotkast, Nilsiäst, Kajaanist, Jämsä linnast, Nivalast, Porist ja Hyvinkäält.

Kõige nooremad informandid, kes on vanuses 13-14, sain Tartu Soome koolist. Tänu Kristiina Praaklile sain palju informante Helsingi ülikooli tudengite seast. Peale selle sain jagada küsitlusi jaanuris Helsingis soome keele praktikal olles oma praktikakoha Familia Club Oy kolleegidele. Tartus jagasin osa küsitlustest siin elavatele soome tudengitele, kaasvõitlejatele üliõpilasühigust Fraternitas Fennica. Vanemate informantide leidmise lootuses pöördusin ka ühe Kristiinankaupungi kiriku poole ja saatsin sinna komplekti küsitlusi, ent kahjuks, pärast pikka ootamist, sain tagasi vaid ühe küsitluse.

Plaanisin kokku saada ja jagasin laiali 50 küsitlust. Kahjuks sain informantidele jagatud küsitluste komplektid tagasi väikeste kadudega ja seetõttu on uurimuses käsitletud 43 küsitlust.

Küsitluse alguses palusin kirjutada informandil oma vanus, sugu, praegune elukoht ja mured. Seejärel palusin iga verbi kohta kirjutada kaks näitelauset ning kirjeldada liikuvat subjekti. Subjekti kirjelduses palusin kirjeldada subjekti suurust, liikumiskiirust, subjekti elulisust ning küsisin veel seda, kas verbi kirjeldatud viisil liikuval subjektil on jalad või ei ole.

4.3. Ülevaade uuritavatest soome keele deskriptiivverbidest ja nende uurimustulemustest

Järgnevalt toon alapeatükkidena välja kõik uurimuses olnud 20 valitut soome keeles liikumist väljendavat deskriptiivverbi. Kõigepealt on esitatud nende määratlused Julius Mägiste 1931. aasta eesti-soome sõnaraamatus, misjärel on lisatud sõnade tänapäevasem definitsioon Kalju Piheli ja Arno Pikamäe 2013. aasta soome-eesti sõnaraamatust.

Teiseks annan alapeatükkides edasi uurimustulemused: andmed selle kohta, kui tuttavad on uuritavad verbid informantide seas, kuidas neid kasutatakse, kuidas kirjeldatakse verbiga koos käivat alust ning kas ja kuidas enamuse informantide pakutud tähendus langeb kokku sõnaraamatutes antud tähendustega.

4.3.1. HÖLKÄTÄ

Julius Mägiste 1931. aastal ilmunud eesti-soome sõnaraamatu tõlgendus verbi *hölkäätä* kohta.

“**Hölkkä** [-lkän] sörk(imine), lonk; *hiljaista hölkkää* tasast sörki, tasakesi sörkides
-kätä [-lkkään] sörkida, sörki joosta, lonki sõita.“ (Mägiste, 1931: 95)

2013. aastal ilmunud soome-eesti sõnaraamatus on verbile märgitud eesti keelse vastena lühidalt tegusõna *sörkima* (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 140).

Verb *hölkäätä* on uuritavatest verbidest üks tuttavamaid sõnu. Verb oli tuttav kõikidele informantidele. Vastanute andmete kohaselt ei saa verbi *hölkäätä* viisil liikuv subjekt olla elutu, see peab olema kindlasti elus. ~70% vastanutest leidis, et subjekt on inimene. ~10% informantidest kirjutaski, et subjekt on elusolend, sealjuures valimata, kas tegemist on looma või inimesega. ~20% leidis, et subjekt, mis liigub selle verbi kirjeldatud viisil, on kas inimene või loom.

“Ensisijaisesti ihminen, mutta ehkä myös eläin. Jokatapauksessa ehdottomasti elollinen.“
(Informant nr 7, M, 20, Helsingi)

“Subjekt ei voi olla eloton.“ (Informant nr 3: N, 19, Helsingi)

Vastanutest ei pakkunud keegi, et subjektiks võiks olla ainult loom.

Siiski tõid kaks informanti kinnituseks oma väitele, et liikujaks on pigem inimene, näiteks verbi *jolkottaa*, mida peavad samaks liikumisviisiks loomade puhul.

“Subjekti on ihminen (eläin *jolkottaisi*).“ (Informant nr 29: N, 42, Espoo)

“Susi *jolkottaa* mekaanisesti samalla tavalla.“ (Informant nr 16C: M, 25 Kajaani)

~20% vastanutest arvas, et tegemist on kiire liikumisega. ~12% vastanutest arvas, et tegemist on kiiremapoolsema, pigem kiire liikumisega. ~28% informantidest leidis, et kirjeldatakse vahepealset, keskmise kiirusega liikumist. ~5% vastanutest arvas, et tegemist on pigem aeglase liikumisega ning ~35% vastanutest oli kindel, et verb kirjeldab aeglast liikumist.

Kõik informandid vastasid ühtmoodi, et liikujal on jalad.

~35% arvasid, et subjekt on suur, ~6% arvas, et subjekt on väike. ~49% vastanutest arvas, et pole vahet, kui suur on subjekt, s.t liikumisel ja suurusel ei ole omavahel seost. Kirjeldataval viisil võivad nende arvates liikuda igas suurusel elusolendid. ~5% vastanutest arvas, et subjekt on inimesesuurune ja ~5% ei osanud liikuja suurust arvata.

Informantide toodud näitelausete põhjal võib väita, et sõnaraamatus kirjas olev 'sörkima' tähendus langeb kokku informantide arvamusega verbi tähendusest. Siinkohal toon välja mõned huvitamad ja tähendust hästi edastavad informantide näitelaused:

“Uhkasin myöhästyä junasta, joten taitoin koko matkan asemalle *hölkäten*.“ (Informant nr 9: N, 23, Ylivieska)

“Koiria *hölkkää* usein omistajansa kanssa.“ (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“Naapurin tyttö *hölkkää*, muttei juokse.“ (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

“Korkokengillä ei voi *hölkätä*.“ (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

“Juoksetko vai *hölkkätkö* kun olet lenkillä?“ (Informant nr 26: N, 33, Helsingi)

4.3.2. KIRMAISTA

Julius Mägiste 1931. aastal ilmunud eesti-soome sõnaraamatu tõlgendus verbi *kirmaista* kohta:

“**Kirmaista** [-sen], kirmata [-aan] vallatledes ringi joosta, vallatella, mürada.“ (Mägiste, 1931: 188)

Kalju Piheli ja Arno Pikamäe 2013. aastal ilmunud soome-eesti sõnaraamatus verbi aga täpselt sellises kirjapildis, nagu see on tähistatud Mägiste sõnaraamatus, polegi. Sobiv vaste nii sisu kui ka vormi poolest on järgnev:

“**Kirmail|la**, -en *frekv*, **kirma|ta**, -an vallatult joosta, tormata.“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 251)

Verb *kirmaista* oli informantidele pigem tuttav sõna. ~75% informantidele oli sõna tuttav ja ~25% oli sõna võõras.

Esines informante, kes märkisid sõna endale tuttava olevat, ent näitelauset vaadates esines küsitavus, kas sõna on neile ikka tuttav nõ õiges sõnaraamatu tähenduses. Näiteks informant nr 3 toob vastuolulise näitelause, kus subjekt mürades, vallatledes läheb otsima abi või näitelause ühtelt teiselt informandilt. Lause kirjeldab, kuidas veri liikus pähe tähenduses 'sööstma'.

“*Kirmaisin* hakemaan apua.” (Informant nr 3: N, 19, Helsingi)

“Veri *kirmaisi* päähäni.” (Informant nr 6: N, 20, Nastola)

“Tänään *kirmaisen* autolla kotiin koulun kautta.” (Informant nr 15a: N, 24, Tampere)

“*Kirmaise*, veli, *kirmaise* äkkiä kauppaan, ennen kuin se menee kiinni!” (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

Samas leidsin küsitletute seast sellise informandi, kes kirjutas, et sõna *kirmaista* on talle võõras ja lisas, et verb *kirmata* oleks tuttav. Suurema osa selle 75% enamusest, kellele oli verb tuttav, kirjutas sõnaraamatu tähendusele vastavad näitelaused:

“Juoksenella riemusta. Onneksi hevoset pääsevät *kirmaisemaan* aukealle.” (Informant nr 9: N, 22 Helsingi)

“Hän *kirmaisi* lomalle. Minä *kirmaisin* juhlimaan.” (Informant nr 10a: N, 23, Ylivieska)

“Juosta iloisesti ja äkkilisesti. Lehmät *kirmaisivat* laitumelle. Lapset *kirmailivat* pihalla.”
(Informant nr 16c: M, 25, Kajaani)

“Onnesta voi *kirmaista* niityllä.” (Informant nr 21: M, 27, Helsingi)

“Hän *kirmaisi* äänekkäästi. *Kirmaisin* ilosta!” (Informant nr 25a: M, 30, Oulu)

Mitte keegi ei arvanud, et verb *kirmaista* kirjeldab aeglast liikumist. ~86% informantidest hindas liikumist kiireks ja ülejäänud ei osanud midagi arvata. Ka informandid, kes muidu märkisid sõna endale tundmatuks, arvasid, et tegemist on kiire liikumisega.

Informantide seas oli kaks inimest, kes arvasid, et verb kirjeldab ainult looma liikumist. Esimene nendest lisas, et lisaks loomale võib tegemist olla ka elutu subjektiga. Informant märkis küsitluses, et verb on tema jaoks tuttav. Oma väite tõestuseks tõi ta ka kaks järgnevat näitelause:

“Tänään *kirmaisen* autolla kotiin koulun kautta. Ne tunteet *kirmaisevat* minua.” (Informant nr 15a: N, 24, Tampere)

Teine informant, kes hindas verbi ainult looma liikumist jälgendavaks, märkis aga verbi enda jaoks tundmatuks. Tema kirjutatud näitelause on järgnev:

“Vasikka *kirmaisi* kevätlaitumelle.” (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

Küsitletute seast ei osanud kaheksa inimest midagi vastata, seitse informanti arvasid, et liikujaks on ainult inimene ja 26 informanti olid arvamusel, et liikujaks võib olla nii loom kui ka inimene.

~ 74,5% vastanutest arvas, et liikujal on jalad. ~ 2,3% arvas, et liikujal ei ole jalgu. ~18,6% ei osanud midagi vastata. ~4,6% arvas, et see, kas jalad on või ei ole, pole tähtis, verbi kirjeldataval viisil saab liikuda nii jalgadega kui ka jalgadeta, näiteks selgitav vastus küsimusele, kas verbi kirjeldaval viisil liikujal on jalad või ei:

“Ei vältämättä, kai pyörätuolillakin voi kirmaista.” (Informant nr 12: M, 23 Helsingi)

Informant, kes arvas, et liikujal ei ole jalgu, tõi selgituseks järgnevad näited:

“Pekka *kirmaisee* pellolle. Lintu *kirmaisee* lentoon.” (Informant nr 13: N, 23, Espoo)

~37,2% informantidest arvas, et liikuja suurusel ja liikumisel ei ole seost ja suurusel ei ole märkimisväärsed tähendust kirjeldatud viisil liikumisel. ~35% informantidest ei osanud küsimusele liikuja suuruse kohta vastata. ~16,2% vastanutest arvas, et subjekt on suur ja ~11,6% arvas, et tegemist on suuruselt väikese subjektiga.

4.3.3. LAPPAUTUA

Selle verbi valimisel sain motivatsiooni Julius Mägiste sõnaraamatust, kui leidsin sealt verbi *lapautua*: “**Lapautua** [-dun] õlast, sapsust, pihast ära jääda, ennast ära väända.” (Mägiste, 1931: 249)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamatust ei ole sõnale *lapautua* vastet. Lähimaks, mida sõnaraamat pakub, oletan järgmise sõna kolmandat tähendusvarianti:

“**Lap|paa**, -an 1) [köit, noota vms] tõmmata v järele anda; [võrku vms] lapata; 2) ammutada; toppida, ajada; lapsi lappoi marjoja suuhunsa laps toppis marju suhu; 3) voorida, (kokku) voolata [rahva kohta]. (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 328)

Seetõttu otsisin vastet suuremast sõnaraamatust ja “Soome-eesti suursõnaraamat” andiski järgneva variandi, mis soome keele deskriptiivse liikumist kirjeldava sõnana minu uurimusse hästi sobib:

“**Lappautu|a 1** (solua) libiseda, liuguda; laskuda *ankkuriketjua*. ~*i veteen* ankrukett libises vette
2 KS. *lappaa bussista ~i ulos matkustajia* bussist tungles sõitjaid välja” (S-ESS: 672)

Lapautua oli informantidele üks võõramatest verbidest. Verb oli tuttav ainult ~35% ja võõras ~65% küsitluteist. Suurem osa, ~53,5% vastanutest ei osanud öelda midagi ka subjekti suuruse kohta. ~18,6% informantidest arvas, et subjekt suurusel pole vahet ja sama palju ~18,6% vastanutest arvas, et subjekt on suur. Kõigest ~9,3% vastanutest arvas, et subjekt, mis liigub verbi *lapautua* kirjeldatud viisil, on väike

Küsimusele, kas tegemist on inimese, looma või elutu asjaga ei osanud vastata ~51% informantidest. ~19% vastanutest arvas, et tegemist on inimesega. ~9,3% arvas, et kirjeldatud viisil liigub kas loom või inimene. ~ 4,6 % arvas, et subjekt võib olla nii elutu kui ka elus ning

olemusel pole tähtsust. ~4,6% informantidest arvas, et verbi *lapautua* kirjeldatud viisil liigub elutu subjekt. ~6,9% arvas, et sel viisil saab liikuda kas inimene või elutu subjekt. ~2,3% vastanutest arvas, et tegemist on ainult looma liikumist kirjeldava verbiga ja ~2,3 arvas, et tegemist võib olla ainult elutu subjekti liikumist kirjeldava verbiga.

Üldiselt informandid pigem ei teadnud, kas tegemist on looma, inimese või elutu asjaga. Informandid kas ei teadnud või kahtlesid, olid segaduses ja pakkusid variante tunde järgi.

“Periaattessa voisi olla eläin, mutta ne eivät yleensä tee niin vapaaehtoisesti.” (Informant nr 16c: M, 25, Kajaani)

~55,8% informantidest ei teadnud, kas liikujal on jalad või ei ole. ~20,9% informantidest arvas, et liikujal on jalad ja ~14% arvas, et liikujal jalgu pole. ~9,3% vastanutest arvas, et verbi *lapautua* kirjeldataval viisil ei olegi tähtis, kas liikujal on jalad või ei ole, liikuda saab nii jalgadega kui ka ilma.

“Voi olla jalat, ei välttämättä.” (Informant nr 31: N, 67, Helsingi) Informandi näitelaused olid järgmised: “Ihmisiä *lappautuu* yhteen. Kirjoja *lappautuu* päällekin.”

Kokkuvõtvalt saab öelda, et verb oli informantidel pigem võõras ja verbile pakuti erinevaid tähendusvariante:

“*Lappaa*-verbi on tuttu merkityksessä siirtää jotakin ainetta astiasta tai paikasta toiseen.” (Informant nr 30: N, 59, Häme)

Küsitluse osas, kus tuli märkida, kas liikumine kirjeldatud viisil on kiire või aeglane, kirjutasid veidi rohkem kui üle poole vastanutest, et nad ei tea, milline liikumine võiks olla. ~30,2% vastanutest kirjutas, et liikumine on aeglane. ~4,6% vastanutest hindas liikumist kiireks ja samuti ~4,6% vastanutest arvas, et liikumine on keskmise kiirusega. Üks informantidest leidis, et kiirus polegi antud liikumise juures üldse oluline.

“Ihmisiä lappautui tiiviiksi rykelmiksi. Lunta oli lappautunut oven eteen.” (Informant nr 26: N, 33, Helsingi)

Samuti esines ühel juhul informandi kirjeldus selle kohta, et liikumine ei ole antud verbi puhul ei kiire ega ka aeglane (sealjuures lisamata muud võimalikku keskmist variant).

“Ihmiset lappautuivat bussiin. Lapsi lappoi suklaapuuroa suuhansa.” (Informant nr 23: N, 29, Helsingi)

Kõigest 43 küsitlusest kirjutas näitelauseid verbi *lappautua* kohta ainult 21 informanti. Toon siinkohal nende seast välja mõned ilmekamad näited:

“Väki lappautui sisälle. Ihmiset lappautuivat bussiin.” (Informant nr 10b: N, 23, Lahti)

“Koko joukko lappautui hissiin. Väkeä alkoi lappautua koululle.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“Lappaudutaan tänne ahtaseen nurkkaan. Lappaudupas nyt tänne!” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Väkeä lappautui saliin oven täydeltä. Ihmiset lappautuivat sisään pihalta. Vesi lappautui ojasta puroon.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

4.3.4. LIIKATA

“**Liikata** [-kkaan] longata, jalga hoida, lombata, luugata.” (Mägiste, 1931: 265)

2013. aasta õnaraamatus on see esitatud konkreetset ja lühidalt:

“**Liikata**, -kaan liibata, longata.” (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno, 2013: 349)

Verb *liikata* on samuti informantidele üks võõramaid sõnu: verb oli tuttav ainult ~18,6% vastanutest ja tundmatuks verbiks märkiski selle ~81,4% informantidest.

Nende seast, kes verbi tuttavaks märkisid, leidsin omakorda informante, kes lisasid selgituseks näitelauseid, mis ei langenud kokku sõnaraamatu tähendusega. Näiteks:

“Missä te huomenna *liikkaatte*?” (Informant nr 7: M, 20, Helsingi)

”Tytöt *liikkaavat* koulussa. *Liikassa* on tänään pesapalloa.” (Informant nr 10b: N, 23, Lahti)

Viimane informant on ilmselt arvanud, et tegemist on kooli kehalise kasvatuse tunni kõnekeelse *liikka*-vormist kujunenud verbiga.

Nende informantide seas, kes märkisid sõna endale küsitluses tundmatuks, ent siiski pakkusid välja potentsiaalse tähendust edasi andva lause, leidis verbi väärkasutust. Näiteks laused, kus arvatakse, et subjektid, nagu kardinad ja uks saavad liikuda verbi *liikata* kirjeldatud viisil:

“Verhot *liikkasivat* tuulessa. Ovi *liikahti* itsekseen.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

Informant tõlgendas näitelausestes ilmselt verbi ilmselt *liikkua*-verbi tähenduses.

Subjekti suuruse kohta ei osanud vastata ~ 67,4% informantidest, ~16,3% vastanutest arvas, et subjekt on suur, ~7% arvas, et subjekt on väike. Samuti ~7% informantidest arvas, et tähenduse seisukohalt pole subjekti suurus üldse oluline ja ~2,3 vastanutest märkis, et subjekt on inimese suurune.

Mitte keegi vastanutest ei arvanud, et verbi *liikata* kirjeldatud viisil saab liikuda ainult loom. Enamasti subjekti määratluse küsimusele vastata ei osatudki: ~62,8% vastanutest jättis vastamata, ~20,9% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liigub inimene, ~9,3% informantidest arvas, et liikujaks võib olla nii loom kui ka inimene ning ~7% vastanutest arvas, et liikujaks on elutu subjekt.

Küsimusele liikuja jalgade olemasolu kohta ei osanud suur osa informantidest vastata (~62,8%). ~27,9% vastanutest arvas, et liikujal on jalad. ~7% arvas, et liikujal ei ole jalgu. ~2,3% vastanutest kirjutas, et jalgade olemasolu pole oluline, liikuja saab olla nii jalgadega subjekt kui ka jalutu.

Liikumiskiiruse kohta taaskord suurem osa (~62,8%) informantidest vastata ei osanud. ~23,3% vastanutest arvas, et tegemist on aeglase liikumisega. ~9,3% vastanutest arvas, et verb kirjeldab kiiret liikumist ning ~4,6% oli arvamusel, et verb kirjeldatud viisil saab liikuda nii kiiresti kui ka aeglaselt.

Näitelauseid, milles on näha, et verb on tõesti informandile tuttav ehk näited vastavad verbi denotatiivsele tähendusele, on järgmised:

“Jos ei voi kävellä normaalisti, ihmisen täytyy *liikata*.” (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

“Vaari *liikkasi* jalkaansa.” (Informant nr 27: N, 34, Häme)

“Mies *liikkasi* jalkaansa. Koira oli jäänyt auton alle ja nyt se joutui *liikkaamaan* liikkuessaan.”
(Informant nr 30: N, 59, Häme)

“Vanhus *liikkasi* vasenta jalkaansa. Orava *liikkasi* takajalkaansa.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

4.3.5. LIVISTÄÄ

“**Livistää** minema hiilida, m. putkata, m. lipata.” (Mägiste, 1931: 273)

“**Livistää** ära putkata, plehku pista, minema lipata” (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 359)

Verb *livistää* on kõikidele informantidele tuttav. Verb oli uuritavatest verbidest üks vähestest, millele kõik 43 informanti olid kirjutanud näitelaused.

~93% informantidest arvas, et verbi *livistää* kirjeldatud viisil on liikumine kiire. Ülejäänud ~7% informantidest arvasid teisiti: ~2,3% arvas, et liikumine on aeglane ja ~4,7% arvas, et liikumine võib olla nii kiire kui ka aeglane.

~67,5% informantidest arvas, et verbi *livistää* kirjeldatud viisil liikuvatel subjektidel on jalad. ~30,2% küsitlustele vastanutest arvas, et liikujal ei ole jalgu, kusjuures selgituseks toodi järgnevaid vastuseid:

“ei välttämättä, esim. käärme tms.” (Informant nr 10: N, 23, Lahti)

“ei, esim. pyörätuolilla voi livistää, auto voi livistää.” (Informant nr 11: N, 23, Helsingi)

~2,3% vastanutest ei osanud küsimusele jalgade olemasolu kohta vastata.

~69,8% vastanutest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka loom; ~18,6% informantidest arvas, et liikujaks on ainult inimene; ~7% vastanutest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene, loom kui ka elutu subjekt. Lisaks arvas ~2,3% vastanutest, et liikujaks saab olla ainult loom ja samuti arvas ~2,3% vastanutest, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka elutu subjekt (samas ei saa olla liikujaks loom).

~58,1% vastanutest oli samal arvamusel, et subjekti suurusel ei ole tähtsust. Nad leidsid, et subjekt võib olla nii suur kui ka väike. ~25,6% vastanutest arvas, et subjekt on väike. ~9,3% ei osanud subjekti suurust hinnata. ~4,7% arvasid, et subjekt on suur ja ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt on inimesesuurune või sellest väiksem.

Populaarsemad subjektid, mida näitelauseses kasutati, olid lemmikloomad ja röövlid, vargad, kes minema hiilisid, plehku pistsid. Enamasti oli inimeste puhul tegemist mingi ebameeldiva olukorraga, millest sooviti pääseda ja loomad põgenesid kas hirmust, uudishimust või soovist olla vaba.

“Varas *livisti* pois paikalta. Hiiri *livisti* ruokakomeroon.” (Informant nr 10b: N, 23, Lahti)

“Rosvo *livisti* karkuun.” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Hän *livistää* aina velvollisuuksistaan.” (Informant nr 16: M, 26, Rovaniemi)

“Varas sai jalat alleen ja *livisti* takaaajajiltaan. Ovi jäi auki ja kissa *livisti* rappukäytävään.” (Informant nr 30: N, 59, Häme)

“Varas *livisti* ulos kaupasta. Hiiri *livisti* pakoon kissaa. Käärme *livisti* kallion koloon (ehkä sanoisin kuitenkin “livahti”).” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

“Äiti halusi, että vahtisin sisaruksia, mutta *livistin* kaverille.” (Informant nr 1: M, 13, Lahti)

4.3.6. LUNTUSTELLA

“**Luntus**[taa, (v. *fqv.*) –**tella** [-ten] lonkida, kooberdada, lohistades käia, looderdada (joostes) sörkida.” (Mägiste, 1931: 282)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat ei paku kahjuks ligilähedastki varianti sõnale *luntustella*.

Verb *luntustella* on suuremale osale informantidel võõras, kõigest ~18,6% informantidest kirjutasid, et sõna on nende jaoks tuttav. ~81,4% informantidele oli sõna võõras.

~62,8% vastanutest ei osanud kirjeldada subjekti suurust. ~25,5% vastanutest arvas, et tegemist on suure subjektiga. ~7% arvas, et verbi *luntustella* kirjeldatud viisil liikumisel pole tähtis, kas

subjekt on suur või väike, see võib olla nii suur kui ka väike. ~2,3% informantidest arvas, et liikuja on väike.

Mitte keegi informantidest ei arvanud, et verbi *luntustella* kirjeldatud viisil saaks liikuda elutu subjekt. ~60,5% ei osanud subjekti olemust, elulisust kirjeldada. ~23,2% informantidest arvasid, et verbi kirjeldatud viisil liigub kindlasti elusolend (saab liikuda nii inimene kui ka loom). ~16,3% vastanutest kirjutas, et subjektiks on inimene.

~62,8% vastanutest ei tea, kas liikujal on jalad või ei ole. ~34,9% informantidest arvab, et liikujal on jalad ning ~2,3% arvab, et liikujal ei ole jalgu.

~ 60,5% informantidest ei teadnud, kas verbi *luntustella* kirjeldataval viisil liikuv object liigub kiiresti või aeglaselt. Ülejäänud ~39,5% arvas, et verbi kirjeldataval viisil liikuv objekt liigub aeglaselt. Informantidest mitte ükski ei arvanud, et liikumine on kiire.

Verbi tähendust seletavaid adekvaatseid lauseid oli pigem vähe. Informandid, kes märkisid, et sõna on nendele võõras, kirjutasid siiski näitelause, mis pigem langes kokku sõnaraamatu tähendusega, näiteks:

“*Luntustelen* lumisessa metsässä. Minua väsytti niin paljon, että *luntustelin* kotiin.” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsii)

Teisi näitelauseid, mis sobivad kokku sõnaraamatu tähendusega:

“Karhu *luntusteli* etsimässä ruokaa. Hän *luntusteli* kotiin joskus aamuyöstä.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

“Hän *luntustelee* hitaasti käytävällä. Olen niin väsynyt, etten voi muuta kuin *luntustella* eteenpäin.” (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“Hän *luntusti* kouluun. *Luntustelin* työpaikalleni, en olis halunnut mennä sinne.” (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

4.3.7. LYLLERTÄÄ

“**Lyller|tää** [-rrän] taarudes käia, kööberdada, laaberdada; **-ö** lühike ja paks olend, junn, junts, trulla; **-öinen** lühike ja paks, juntsakas, truljas.” (Mägiste, 1931: 289)

“**Lyller|tää**, –rän, tatsata; paterdada“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno, 2013: 376)

Verb *lyllertää* on informantide seas üks tuttavamaid sõnu. ~95,3% vastanutest kirjutas, et sõna on neile tuttav. Verbi märkis endale võõra olevat ~4,7% vastanutest. Üksmeelselt hinnati ka subjekti, mis verbi kirjeldataval viisil liigub, pigem aeglaselt liikuvaks. Nii arvas samuti 95,3% informantidest. ~4,7% informantidest ei osanud arvata, kas liikumine on kiire või aeglane.

~69,7% informantidest arvas, et subjekt, mis liigub, on suur. Sellest omakorda 10% lisas täpsustuse omadussõna *lihava* ‘paks’.

“Lihava pulu *lyllersi* kauppatorilla.” (Informant nr 19: N, 27, Nivala)

Paljudes teisteski näitelausestes, kuhu suuruse määratluse lahtrisse polnud nimetatud omadussõna mainitud, esines see adjektiiv või sünonüüm siiski tihti.

“Lihava mies *lyllersi* eteenpäin.” (Informant nr 17: M, 25, Helsingi)

“Lihava koira *lyllersi* ruokakupille.” (Informant nr 3: N, 19, Helsingi)

“Pullea hamsteri *lyllersi* pesäänsä.” (Informant nr 22: N, 28, Hyvinkää)

~14% vastanutest arvas, et subjekt saab olla nii suur kui ka väike. Samuti ei osanud ~14% informantidest midagi kirjutada subjekti suuruse kohta. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt on väike.

Informandid olid kõik ühel arvamusel, et verbi kirjeldataval viisil liigub tingimata elusolend. ~60,5% informantidest arvas, et subjektiks saab olla nii loom kui ka inimene. ~32,5% vastanutest arvas, et subjektiks on inimene. ~4,7% vastanutest ei osanud arvata, kes või mis võiks subjektiks olla. Kõigest ~2,3% vastanutest arvas, et verbi *lyllertää* puhul saab subjektiks olla ainult loom.

~79% vastanutest arvas, et liikujal on olemas jalad. Üks informant nende seast arvas veel lisaks, et need jalad peaksid olema lühikesed. Toon siinkohal välja mainitud informandi väite ja näitelause:

“On, mutta aika lyhyet jalat”; “Marsu/Hamsteri *lyllersi* etsimässä ruokaa.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

~16,3% vastanutest arvas, et liikujal ei ole jalgu. ~4,7% vastanutest ei teadnud, kas liikujal võiksid jalad olla või mitte.

“Pyylevä mummo *lyllersi* paikalle paksuilla jaloillaan. Koira oli niin lihava, että se pääsi hädin tuskin *lyllertämään* ruokakupilleen.” (Informant nr 30: N, 59, Häme)

4.3.8. LYNKYTTÄÄ

“**Lynkyttää** [-tän] (joosta) lõngutada, taaderdada.” (Mägiste, 1931: 289)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat kahjuks ei paku ühtegi varianti sõnale *lynkyttää*.

Verb *lynkyttää* on üks informantidele vähem tuttavamateist verbidest. Verbi leidis endale tuttava olevat vaid ~14% informantidest, ülejäänud ~86% küsitletutest oli verb võõras.

~67,4% informantidest ei teadnud, kas liikumine on kiire või aeglane. ~30,3% vastanutest arvas, et liikumine on aeglane. ~2,3% arvas, et liikumine on kiire.

Kahtlusi esineb ka küsimuses, kas liikujal on jalad või mitte. ~62,8% ei teadnud, kas liikujal võiksid jalad olla või liikujal pole jalgu. ~32,5% arvasid, et liikujal on jalad. ~4,7% vastanutest arvas, et subjektile ei ole jalgu.

~62,8% informantidest ei teadnud, kas subjekti puhul on tegemist inimese, looma või elutu asjaga. ~18,6% vastanutest arvas, et subjektiks võib olla nii inimene kui ka loom. ~9,3% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatul viisil saab liikuda ainult inimene. ~7% informantidest arvas, et subjekt on elutu, näiteks:

“Rikkinäinen pyörä *lynkyttää* ja pitää kovaa ääntä.” (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

~2,3% informantidest arvas, et subjektiks saab olla ainult loom. Samuti ~2,3% arvas, et subjektiks saab olla nii inimene, loom kui ka sõiduk

“Juna *lynkytti* verkkaisesti kohti etelään. Mies *lynkytti* vaivalloisesti sairaalaan. Koira *lynkytti* kolmella jalalla.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

Eelmise informandi lausetest esimeses on ilmselt kirjeldatud liikumist verbiga *halt*, mida rong sõites teeb.

~62,8% vastanutest ei osanud kirjeldada subjekti suurust. ~20,9% vastanutest arvas, et subjekt on suur. ~14% informantidest arvas, et subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt on väike.

Üldiselt leidsin nende väheste lausete seast, mis informandid kirjutasid, vaatamata sellele, kas sõna oli neile tuttav või võõras, siiski enamasti lausevariandid, mis langesid kokku sõnaraamatus kirjas olnud tähendusega. Näiteks toon ühe informandi laused, kes märkis verbi endale võõra olevat, ent siiski tajus verbi tähendust ja koostas sobiva lause:

“Ukko *lynkytti* paikalle mahdollisimman nopeasti. Hän *lynkyttää*, koska sattui jalkansa.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

Näitelaused informantidelt, kes märkisid sõna endale tuttava olevat:

“*Lynkytin* paikalle jalka paketissa.” (Informant nr 3: N, 19, Helsingi)

“Minun on *lynkytettävä*, koska nilkkaani sattuu.” (Informant nr 23: N, 29, Helsingi)

4.3.9. PÖTKIÄ

“**Pötkiä** putkata, joosta, punuda, plehku pista; *p. tiehensä* oma teed putkata, minema putkata, plehku pista.” (Mägiste, 1931: 442)

“**Pötkiä** KÕNEK jalga lasta, (minema) lipsata; *pötkiä pakoon* plehku pista“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 577)

Verb *pötkiä* on valikust üks informantidele tuttavamaid sõnu. ~93% informantidele oli sõna tuttav. Verb oli võõras kõigest ~7% informantidest.

~44,2% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~27,9% informantidest arvas, et subjekt on suur. ~20,9% vastanutest ei teadnud, kas subjekt võiks olla suur või väike. ~7% vastanutest arvas, et subjekt on väike.

Suurem osa vastanutest, ~53,5%, arvas, et subjekt, mis verbiga kirjeldatud viisil liigub, saab olla nii inimene kui ka loom. Mitte keegi informantidest ei arvanud, et verb kirjeldab ainult looma liikumist. Samuti ei arvanud keegi, et verb kirjeldaks elutu subjekti liikumist. ~37,2% informantidest arvasid, et verbiga kirjeldatakse inimese liikumist. ~9,3% vastanutest ei teadnud, kas verb kirjeldab inimese, looma või elutu subjekti liikumist.

~79% vastanutest arvas, et liikuval subjektil on olemas jalad. ~11,6% vastanutest leidis, et subjektil ei pea tingimata jalgu olema, subjekt on ilma jalgadeta. ~9,4% informantidest ei osanud seoses jalgade olemasoluga seisukohta võtta.

Suurem osa vastanutest, ~83,7% informantidest arvas, et verbiga kirjeldatakse kiiret liikumist. Informantidest mitte ükski ei arvanud, et verb võiks kirjeldada aeglast liikumist. Siiski pakkus ~4,7% informantidest, et tegemist võib olla keskmise kiirusega liikumisega. ~11,6% vastanutest ei teadnud milline võiks olla selle verbi puhul liikumise kiirus.

Kokkuvõtvalt saab tõdeda, et *pötkiä* verb on informantide seas üks tuntumatest. Näitelausetes välja tulnud tähendus oli sama mis sõnaraamatutes. Üks populaarseim informantide näitelause osa oli sama, mis oli märgitud ka 2013. aasta eesti-soome sõnaraamatusse: *pötkiä pakoon ´plehku pista´*:

“Varas *pötki pakoon* rikospaikalta. Jänis *pötki pakoon* suden luota.” (Informant nr 5: N, 20, Kuopio)

“Hän yritti *pötkiä pakoon*, mutta sain hänet kiinni.” (Informant nr 9a: N, 22, Oulu)

“Sanna *pötki pakoon* koulusta, koska halusi mielummin olla kotona.” (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“*Pötkimme* suorintatietä kotiin.” (Informant nr 19: N, 27, Nivala)

“Hiiri *põtki* menemään.” (Informant nr 19a: N, 27, Pori)

“Sinä et pitkälle *põtki* tuolla asenteella.” (Informant nr 22: N, 28, Hyvinkää)

4.3.10. RÄMPIÄ

“**Räm|piä** [-mmin] komberdada, sumbata, vaevaselt käia, (kõndides) ronida.” (Mägiste, 1931: 477)

“**Räm|piä**, –*min* 1) sumada, kahlata 2) PILT end läbi kaevata [milestki], läbi tuhnida” (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 620)

Rämpia verb on uuritavatest verbidest üks tuttavamaid. Verb oli tuttav ~95,3% vastanutest ja ainult ~4,7% märkisid vastuseks, et verb on neile tundmatu.

Kuigi verb oli enamusele tuttav, esines palju eri arvamusi subjekti suuruse suhtes. ~41,7% informantidest arvas, et subjekt, mis verbi kirjeldatud viisil liigub, saab olla nii suur kui ka väike. ~30,4% vastanutest arvas, et subjekt on suur. ~23,3% vastanutest ei teadnud, kas objekt võiks olla suur või väike. ~2,3% arvas, et subjekt on väike ja ~2,3% kirjutas, et subjekt on inimesesuurune või suurem.

Suurem osa ehk ~44,3% vastanutest, arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikub subjekt on inimene. ~41,7% informantidest arvas, et subjekt saab olla nii inimene kui ka loom ehk subjekt on elusolend. ~4,7% informantidest ei osanud subjekti elulisust kirjeldada ja samuti ~7% märkis, et tegemist saab olla nii elusolendi kui ka elutu subjektiga. ~2,3% informantidest arvas veel, et verbi kirjeldatud viisil saab liikuda ainult loom.

~93% vastanutest oli arvamusel, et verbi kirjeldatud viisil liikumine on aeglane. Mitte ükski informantidest ei märkinud, et liikumine võiks olla kiire. ~4,7% informantidest ei osanud subjekti liikumise kiirust hinnata. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt liigub keskmisel kiirusel.

Informantide kirjeldatud tähendus langes kokku sõnaraamatutes pakutud tähendustega. Kõige enim pakutud kohad, kus verbi *rämpia* viisil liigutakse, olid soo, mets, lumi, muda.

Üks informantidest kirjutas oma näitelausele lisaks järgneva definitsiooni: “*Rämpä* – liikua vaikenkulkuisessa tai määrässä maastossa.” (Informant nr 4: M, 19, Seinäjoki)

“Mies *rämpä* suossa.” (Informant nr 5: N, 20, Kuopio)

“Suolla on ikävä *rämpä*.” (Informant nr 10: N, 23, Helsingi)

“Jouduin *rämpimään* postilaatikolle umpihangessa. Meidän on rämmittävä koko suon poiki.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“Jouduin *rämpimään* tenttikirjallisuuden läpi yhden päivän aikana. En pidä metsässä *rämpimisestä*.” (Informant nr 15a: N, 24, Tampere)

“Kannattako lähteä syksyllä retkelle, jos ei huvita *rämpä* mudassa?” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Elämä on joskus yhtä *rämpimistä*.” (Informant nr 21: M, 27, Helsingi)

“Kärpänen *rämpä* siirapissa.” (Informant nr 28: M, 38, Oulu)

4.3.11. SAMOTA

“**Samota** [-oan] (tõtates) kõndida, kõmpida, marssida; ringi rännata, ümber hulkuda.” (Mägiste, 1931: 486)

“**Samo|ta**, –an = **samoilla**“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 630) “**Samoil|la**, –en *frekv* hulkuda; kõndida, käia rännata“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 630)

Verb *samota* oli informantide seas pigem tuttavlik: ~83,7% vastanutele oli sõna tuttav ja ~16,3% informantidest kirjutas, et sõna on neile võõras.

~32,5% informantidest arvas, et verbi kirjeldatud viisil saab liikuda nii suur kui ka väike subjekt.

~13% vastanutest ei osanud subjekti suurust arvata. ~27,9% vastanutest, arvas, et verbi kirjeldatud viisil saab liikuda ainult väike subjekt. ~2,7% informantidest kirjutas, et kirjeldatud viisil saab liikuda ainult väike subjekt ning samuti ~2,7% informantidest leidis, et subjekt on inimese suurune või suurem.

~55,8% informantidest kirjutas, et verbi kirjeldatud viisil liigub inimene. ~25,6% informantidest aga kirjutas, et subjektiks saab olla nii inimene kui ka loom. ~18,6% informantidest ei osanud küsimusele subjekti elulisuse kohta vastata. Mitte keegi informantidest ei märkinud küsitluses, et subjekt võiks olla elutu.

~72% informantidest leidis, et verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on olemas jalad. Ainult ~7% vastanutest arvas, et subjekt ei ole jalgu. ~9% informantidest ei osanud vastata, kas subjekt on jalad või ei ole.

~62,7% informantidest kirjutas, et liikumine verbi *samota* kirjeldatud viisil on aeglane. ~16,3% informantidest ei teadnud, milline võiks olla verbi kirjeldatud subjekti liikumine. ~16,3% jällegi arvas, et kirjeldatud viisil liikumine on keskmine (lisaks kirjeldati keskmist liikumist omadussõnadega *sujuvaa* ja *rauhallista*). Ainult ~4,7% informantidest arvas, et liikumine verbi *samota* kirjeldatud viisil on kiire.

Informantide näitelausete põhjal saab järeldada, et nende tõlgendus verbi tähendusest langeb kokku selle tähendusega, mida pakutakse sõnaraamatus. Näitelauses kõige rohkem kordunud kohad, kus saab informantide sõnul liikuda verbi *samota* kirjeldatud viisil on mets, Lapimaa, (Lapimaa) tundra, loodus.

“Haluaisin päästä *samoamaan* Lappiin.” (Informant nr 9: N, 22, Helsingi)

“Kissa *samosi* savannin halki löytääkseen vettä. Henna *samosi* metsän läpi kotiaan etsiessä.” (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“Nuorena *samosin* Lapin tuntureita ristiin rastiin. Hän *samoa* joka kesä pitkiä matkoja.” (Informant nr 16: M, 25, Rovaniemi)

Üks informantidest kirjutas näitelausena ka lause, kus saab kasutada verbi *samota* dokumentide, paberite kohta, mida üle vaadatakse, läbi töötatakse.

“Yritä *samota* ensin nuo paperit läpi.” (Informant nr 6: N, 20, Nastola)

4.3.12. SOLJUA

“**Soljua** libiseda, libinal veereda.” (Mägiste, 1931: 516)

“**Soljua** = **solua**” (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 665)

“**Solua** 1) ujuda, libiseda; 2) voolata, valguda; triivida” (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 665)

Verb *soljua* märgiti uuritavate verbide seast üheks kõige tuttavamaks sõnaks. ~93% informantidest kirjutas, et sõna on neile tuttav. Kõigest ~7%-le informantidest on verb võõras.

~39,5% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatud viisil saab liikuda nii suur kui ka väike subjekt, arvati, et suurus ei ole oluline. ~27,9% vastanutest ei osanud subjekti suurst määratleda. ~21% informantidest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on väike. ~9,3% informantidest arvas, et liikuv subjekt on suur. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt on abstraktne ja sellel ei olegi suurst.

~74,4% informantidest märkis, et verbi *soljua* kirjeldatud viisil liikuja on elutu. ~16,3% informantidest arvas, et liikuja puhul saab olla tegemist nii inimese, looma kui ka elutu subjektiga. ~9,3% informantidest ei osanud vastata, kas subjekt on elus või eluta.

Suurem osa informantidest ehk ~90,7% arvas, et verbi *samota* viisil liikuval subjektil ei ole jalgu. ~9,3% vastanutest ei teadnud, kas liikujal on jalad või ei ole. Mitte keegi vastanutest ei märkinud ega arvanud, et subjektil võiks jalad olla.

~41,7% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatav liikumisviis on aeglane. ~25,6% informantidest märkis, et kirjeldatav liikumine on kiire. ~16,3% informantidest ei teadnud, kas liikumine on kiire või aeglane. ~11,6% informantidest märkis, et kirjeldatav liikumine on keskmine. ~2,3% vastanutest arvas, et liikumine saab verbi *samota* puhul olla nii kiire kui ka aeglane. ~2,3% informantidest arvas, et liikumine ei saa olla ei kiire ega aeglane, täpsustamata, mida ta selle all mõtleb ning lisamata mõnd muud varianti.

Populaarsemad informantide nimetatud subjektid, mis liiguvad verbi *soljua* kirjeldatud viisil, on vesi, oja ja paat. Näitelausete abstraktsemad subjektid on elu, sõnad, hääl, muusika ja rahvahulk.

“Kaikki *soljui* tuttuun tapaan. Elämä *soljuu* mukavasti.” (Informant nr 3: N, 19, Helsingi)

“Puro *soljui* rauhallisesti. *Soljuin* ihmismassaan mukana.” (Informant nr 6: N, 20, Helsingi)

“Vesi *soljui* sormistani. Äänesi *soljui* kauniisti.” (Informant nr 9: N, 22, Helsingi)

“Vene *soljuu* kivien ohitse. Vesi *soljuu* eteenpäin.” (Informant nr 16c: M, 25, Kajaani)

“Vesi *soljuu* purossa. Väkijoukko *soljui* ovesta sisään.” (Informant nr 28: M, 38, Oulu)

4.3.13. SULJAHTAA

“**Suljahtaa** [-hdan] (järsku) libiseda.” (Mägiste, 1931: 526)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat ei paku kahjuks ühtegi varianti sõnale *suljahtaa*.

Verb *suljahta* on informantidele pigem võõras sõna. ~83,7% informantidest kirjutas, et verb on neile võõras.

~16,3% informantidest märkis, et verb on neile tuttav.

~69,8% informantidest ei teadnud, kas verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on suur või väike.

~13,9% informantidest arvas, et subjekt on väike. ~9,3% informantidest kirjutas, et subjekt võib olla nii suur kui ka väike. ~7% informantidest arvas, et subjekt on suur.

~65,1% informantidest ei osanud vastata, kas liikuva subjekti puhul on tegemist inimese, looma või elutu asjaga. ~13,9% vastanutest kirjutas, et subjekt võib olla nii loom kui ka inimene. ~9,3% informantidest arvas, et verbi kirjeldatav viisil saab liikuda elutu subjekt. ~7% arvas, et subjektiks on inimene. ~4,7% vastanutest arvas, et subjektiks on loom.

~65,1% vastanutest ei teadnud, kas subjekt, mis liigub verbi *suljahtaa* viisil, on jalad või ei ole.

~25,6% vastanutest arvas, et liikujal ei ole jalgu. ~9,3% informantidest arvas, et liikujal on jalad.

~65,1% informantidest ei osanud vastata, kas liikumine verbi kirjeldatud viisil on kiire või aeglane. ~25,6% informantidest kirjutas, et subjekt liigub kiiresti. ~7% informantidest arvas, et subjekt liigub aeglaselt. ~2,3% informantidest arvas, et subjekt saab liikuda nii kiiresti kui ka aeglaselt.

Verb oli üldiselt informantidele võõras.

“Mato *suljahti* takasiin koloonsa. Kirje *suljahti* postilaatikkoon.” (Informant nr 6: N, 20, Nastola) Esimeses näitelauses tundub, et informant ajanud segi selle verbi *sujahtaa*-verbiga.

“Kaikki asiat *suljahtivat* takaisin kohdilleen. Mutteri *suljahti* paikoilleen.” (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“Nainen *suljahti* veteen.” (Informant nr 19a: N, 27, Pori)

“Mekko *sujahtaa* päälle. Kenkä *sujahtaa* jalkaan.” (Informant nr 32: N, 67, Helsingi)

Üks informantidest kirjutas, et verb *sujahtaa* on talle küll võõras, kuid teab verbi *sujahtaa*, ning seletas ka oma sõnadega talle kirja pildis tuttava verbi tähendust:

“Ymmärän sanan merkityksessä “sujahtaa” mutta en tiedä tarkoittaako se sitä. *Sujahtaa* tarkoittaa nopeaa huomaamatonta siirtymistä paikasta toiseen.” (Informant nr 30: N, 59, Häme)

4.3.14. TAAPOSTAA

“**Taapostaa** taaderdada, laaberdada, lonkida.” (Mägiste, 1931: 550)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat kahjuks ei paku sõnale *taapostaa* täpset vastet. Lähim variant, mille sõnaraamatust leidsin, on sõna *taapertaa*

“**Taaper|taa**, - ran paterdada“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno, 2013: 705)

Sõna oli võõras ~95,3% informantidele. ~4,7% informantidest märkis, et sõna on neile tuttav.

~72% informantidest ei osanud kirjeldada, kas verbi *taapostaa* kirjeldatud viisil liikuv subjekt on suur või väike. ~16,3% informantidest arvas, et subjekt on väike. ~9,4% informantidest arvas, et subjekt on suur. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt saab olla nii suur kui ka väike.

~72% vastanutest ei osanud öelda, kas verbi kirjeldatud viisil liikuja on inimene, loom või elutu subjekt. ~21% vastanutest arvas, et subjekt on inimene. ~4,7% vastanutest arvas, et subjekt saab olla nii inimene kui ka loom. ~2,3% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatav viisil saab liikuda ainult loom.

~72% informantidest ei osanud vastata küsimusele, kas verbi kirjeldatud viisil liikujal on jalad või ei ole. ~28% vastanutest arvas, et liikujal on jalad.

~72% vastanutest ei osanud ka vastata, kas liikumine verbi *taapostaa* kirjeldatud viisil on kiire või aeglane. Ülejäänud ~28% vastanutest arvas, et liikumine on aeglane.

Sõna oli peaaegu kõikidele informantidele võõras ning need, kes verbi tähendust ei teadnud pakkusid tähenduse olevat selline nagu nende kirjutatud järgnevates näitelausestes:

“Lapsonen *taapostaa* äidin luo. Pikkuinen *taaposta* vielä melko huteran oloisesti.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“Vauva *taaposti* matolla. Joko sinun lapsesi *taapostaa* pihalla?” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Vanhus *taapostaa* kadulla.” (Informant nr 19a: N, 27, Pori)

Need kaks informanti, kellele oli verb tuttav, tõid verbi tähenduse tõlgenduseks järgnevad näitelauseid:

“*Taapostimme* eteenpäin. Hän yksin *taapostaa*.” (Informant 10b: N, 23, Lahti)

“Liian isot saappaat saavat hänet *taapostamaan*.” (Informant nr 21: M, 27, Helsingi)

Verb on informantidele pigem võõras, kuid siiski nende informantide puhul, kes mingisuguse tähendusvariandi pakkusid, langes tõlgendus kokku sõnaraamatu tähendusega.

4.3.15. TORMALTAA

“**Torma|ltaa** [-llan] (äkki, järsku) tormata; **-ta** [-aan] tormata, sööstuda.” (Mägiste, 1931: 584)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamatus on kirjas sama tähenduse, kuid muutunud kirjapildiga sõna, milleks on:

“**Torma|ta**, **-an** KÕNEK tormata, söösta“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 744)

Verb *tormaltaa* oli 100% kõikidele informantidele võõras.

~76,7% informantidest ei teadnud, kas verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on suur või väike. ~13,9% informantidest arvas, et subjekt on suur. ~4,7% informantidest arvas, et subjekt on suur ja ~4,7% informantidest arvas, et subjekt saab olla nii suur kui ka väike.

~74,4% informantidest ei osanud määratleda, kas subjekti puhul võiks tegemist olla inimese, looma või elutu asjaga. ~16,3% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikuda saav subjekt on inimene. ~4,7% vastanutest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka loom. ~2,3% vastanutest arvas, et liikujaks on ainult loom. ~2,3% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikuvaks subjektiks saab olla kas inimene või elutu asi.

~79,1% informantidest ei osanud vastata, kas verbi *tormaltaa* kirjeldatud viisil liikuval subjektil on jalad või ei ole jalgu. ~20,9% vastanutest arvas, et subjektil on jalad.

~76,7% informantidest ei osanud vastata, kas verbiga kirjeldatud liikumisviis on kiire või aeglane. ~16,3% vastanutest arvas, et tegemist on kiire liikumisega. ~7% vastanutest arvas, et tegemist on aeglase liikumisega.

Näitelauseid informantidelt:

“Pekka aina *tormaltaa* humalassa. *Tormalsin* eilen ja satutin jalkani.” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Piti *tormaltaa* töihin kovalla kiireellä. Pomo aina *tormaltaa* sisään koputtamatta.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“Mies *tormasi* huoneeseen. Hän *tormalsi* paikalle kesken kokouksen.” (Informant nr 9a: N, 22, Oulu)

Informandid tunnistasid verbi omale võõraks ja selle kohta oli kirjutatud väga vähe näitelauseid. Vaatamata sellele, et verb oli informantidele võõras, suudeti pakkuda tõlgendusvariandiks selline lause, mis sobib sõnaraamatu tähendusvariandiga.

4.3.16. HAASOTTAA

“**Haasottaa** [-tan] tuigerdada, londerdada.” (Mägiste, 1931: 44)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat ei paku sõnale *haasottaa* vastet ega ligilähedastki võimalikku varianti.

Verb *haasottaa* oli informantidele üks võõramaid verbe. ~97,7% informantidest märkis, et verb on neile võõras ja ainult ~2,3% informantidest märkis, et verb on neile tuttav.

~81,3% vastanutest ei teadnud, kas verbi kirjeldatud viisil liikub subjekt on suur või väike. ~14% vastanutest arvas, et subjekt on suur ja ~4,7% vastanutest arvas, et subjekt on väike.

~79% vastanutest ei osanud määratleda, kas verbi kirjeldataval viisil liikuja on inimene, loom või eluta subjekt. ~7% vastanutest arvas, et subjekt on inimene. ~4,7% vastanutest arvas, et subjektiks saab olla nii inimene kui ka loom ja samuti ~4,7% informantidest arvas, et subjektiks on eluta asi. ~2,3% informantidest arvas, et subjektiks saab olla loom ja ülejäänud ~2,3% informantidest arvas, et subjekiks saab olla kas inimene või elutu asi.

~79% vastanutest ei osanud arvata, kas subjektil, mis verbi kirjeldatud viisil liigub, on jalad või ei ole. ~11,7% informantidest arvas, et liikujal ei ole jalgu ja ~9,3% vastanutest arvas, et liikujal on jalad.

~79% informantidest ei osanud määratleda verbi kirjeldada liikumise kiirust. ~11,7% vastanutest arvas, et tegemist on kiire liikumisega ja ~9,3% vastanutest arvas, et tegemist on aeglase liikumisega.

Ainuke informant, kellele verb oli tuttav, kirjutas verbi tõlgendavateks näitelauseteks järgmised laused:

“Tukka *haasottaa*. Tyttö mennä *haasottaa*.” (Informant nr 32: N, 67, Helsingi)

Informandid, kellele verb oli võõras, ent kes proovisid siiski näitelausetega tõlgendada verbi *haasottaa*, kirjutasid järgnevaid lauseid:

“Mies *haasottaa* laajasti eteenpäin.” (Informant nr 13: N, 23, Espoo)

“Koko päivä piti *haasottaa* tukka putkella.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“Korjaamaton aita *haasottaa* pellolla.” (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

4.3.17. HILPAISTA

“**Hilpaista** [-ksen] tõtata, rutata, hilibata, lipata.” (Mägiste, 1931: 69)

“**Hilpais|ta**, *-en* tormata, söösta“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno, 2013: 114)

~81,4% informantidest oli verb *hilpaista* tuttav. ~18,6% vastanutest kirjutas, et verb on neile võõras.

~39,6% informantidest arvas, et verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~30,2% vastanutest ei teadnud, kas liikuja on suur või väike. ~18,6% vastanutest arvas, et subjekt on väike ja 11,6% arvas, et subjekt on suur.

~60,4% informantidest arvas, et verbi *hilpaista* kirjeldatud viisil liikub inimene. Mitte ükski informantidest ei arvanud, et verbi kirjeldatud viisil saab liikuda ainult loom. ~21% vastanutest arvas, et subjektiks saab olla nii inimene kui ka loom, ehk siis arvati, et subjekt on elusolend. ~18,6% informantidest ei osanud vastata, kas verbi kirjeldatud viisil liigub inimene, loom või eluta asi. Mitte ükski informantidest ei arvanud, et verb *hilpaista* kirjeldab elutu subjekti liikumist.

~74,4% vastanutest arvas, et liikoval subjektil on jalad. ~18,6% informantidest ei teadnud, kas verbi kirjeldataval viisil liikoval subjektil on jalad või ei ole. ~7% informantidest arvas, et subjektil ei ole jalgu.

~79,1% vastanutest arvas, et verb *hilpaista* kirjeldab kiiret liikumist. ~18,6% informantidest ei osanud kirjeldada, kas liikumine on kiire või aeglane. ~2,3% vastanutest arvas, et verbi *hilpaista* puhul on tegemist aeglase liikumisega.

Need informandid, kes märkisid, et verb on neile võõras, ei osanud isegi pakkuda ühtegi näitelauset selle kohta, milline võiks verbi kasutus olla. Need informandid aga, kellele oli verb tuttav, kirjutasid palju näitelauseid, ja nende põhjal saab öelda, et informantide tõlgendus verbi

tähendusest langeb kokku sõnaraamatu tähendusega. Populaarsemad kohad informantide näitelausetes, kuhu mindi, kasutades verbi *hilpaista*, olid pood (piima ostma), kool ja kodu.

“Poika *hilpaisi* mäelle. *Hilpaise* minulle tuo maitolasi!” (Informant nr 6: N, 20, Nastola)

“Mies *hilpaisi* saunasta järveen. Hän *hilpaisi* pihan poikki.” (Informant nr 9a: N, 22, Oulu)

“Voisitko *hilpaista* kauppaan hakemaan maitoa? *Hilpaisen* nopeasti käymään kaupungilla.” (Informant nr 14: N, 23, Harjava)

“*Hilpaisehan* lähimälle R-kioskille? Hän *hilpaisi* luonomme ja lähti pian pois.” (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

“*Hilpaisin* koulusta kotiin. *Hilpaisepa* kaupasta maitoa.” (Informant nr 23: M, 25, Kajaani)

“*Hilpaisen* tästä vessaan.” (Informant nr 18: M, 26, Jämsä)

“*Hilpaisin* nopeasti puhelimeen. Kissa *hilpaisi* hiiren perään.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

4.3.18. JÄNISTÄÄ

“**Jänistää** jänesejahti pidada; (*pilt.*) taanduda, põgeneda, plehku pista.” (Mägiste, 1931: 125)

“**Jänistää** 1) karta; *minua jänistää* ma kardan; 2) loobuda, peitu pugged, plehku panna“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 181)

Verb *jänistää* on informantide seas üks tuttavamaid verbe. Kõik informandid märkisid, et verb on neile tuttav.

~51,1% vastanutest arvas, et verbi kirjeldatav viisil liikuv subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~21% informantidest ei osanud määratleda, kas subjekt on suur või väike. ~14% vastanutest, arvas, et subjekt on suur ja ~9,3% informantidest arvas, et subjekt on väike. ~4,6% informantidest kirjutas, et verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on inimesesuurune.

~55,8% informantidest arvas, et verbi *jänistää* kirjeldatud viisil liikuv subjekt on inimene. ~32,6% vastanutest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka loom. Mitte ükski informantidest ei arvanud, et liikujaks saab olla ainult loom. ~9,3% vastanutest ei osanud öelda, kas verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on inimene, loom või elutu subjekt. ~2,3% vastanutest arvas, et liikuja on elutu.

~41,7% vastanutest arvas, et verbi *jänistää* kirjeldatud viisil liikuval subjektil pole jalgu. ~39,5% vastanutest arvas, et liikujal on jalad. ~9,3% vastanutest ei teadnud, kas liikujal on jalad või ei ole. ~7% informantidest märkis üldse küsimusele jalgade olemasolu kohta, et nende arvates pole verb *jänistää* liikumist kirjeldav. ~2,3% informantidest arvas, et liikuja võib olla nii jalgadega kui ka jalutu.

~30,2% vastanutest ei osanud kirjeldada, kas verbi *jänistää* puhul on tegemist kiire või aeglase liikumisega. ~25,6% vastanutest arvas, et tegemist on kiire liikumisega ja ~14% arvas, et tegemist on aeglase liikumisega. ~11,6% informantidest kirjutas jällegi, et nende arvates ei ole verbi *jänistää* tähendus liikumist kirjeldav. ~11,6% vastanutest arvas, et liikumine saab olla nii kiire kui ka aeglane. ~7% vastanutest kirjutas, et liikumine ei ole ei kiire ega aeglane täpsustamata, milline siis nende arvates verbi kirjeldatud liikumine on.

Tulemuste põhjal selgus, et verbi kasutatakse informantide seas pigem tähenduses, mis on pakutud 2013. aasta eesti-soome sõnaraamatus kas täielikult esimeses tähenduses ja osalt teises tähendusvariandis: “Jänistää 1) karta; *minua jänistää* ma kardan; 2) loobuda, peitu pügeda, plehku panna“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 181)

Informandid tõlgendasid verbi enim tähenduses “põnnama lüüa, loobuda millestki kartuse, hirmu tõttu. Lisati juurde ka tähelepanekuid, et verb ei väljendagi üldse liikumist.

“Et kai aioo *jänistää* meidän esityksestä.“ (Informant nr 1: M, 13, Lahti)

“Aiotko sä *jänistää*? Vain pelkurit *jänistävät*.“ (Informant nr 10b: N, 23, Lahti)

“Hän *jänisti* kisasta. *Jänistimme*, koska meitä pelotti.“ (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

“*Jänistin* eilen enkä uskaltanut pyytää sitä poikaa ulos.“ (Informant nr 16a: N, 25, Nilsjä)

Üks informantidest kirjutas selgituseks verbi tähenduse kohta nii: “*paeta, jättää tekemättä pelon tai arkuuden takia*“ ja tõi verbi tõlgenduseks järgnevad näitelauseid: “Joku *jänisti* tilaanteesta. Mies aikoi vaatia palkankorotusta, mutta *jänisti*.“ (Informant nr 16c: M, 25, Kajaani)

Teine samal arvamusel olev informant kirjutas verbi tõlgenduseks lisaks järgnevad tegusõnad “*perääntyä, epäröidä, pelätä*“ ning tõi näitelauseteks järgnevad laused:

“*Jänistin* treffeiltä viime hetkellä. Älä *jänistä* tästä!” (Informant nr 9: N, 22, Helsingi)

Nendel vähestel juhtudel, kus paistis, et informandid tõlgendasid verbi 1931. aasta Julius Mägistest sõnaraamatu põhilise tõlgenduse tähenduses “taanduda, põgeneda, plehku pista“, tõi näiteks järgnevad näitelauseid:

“Varas *jänisti*, kun poliisi tuli paikalle.” (Informant nr 5: N, 20, Kuopio)

“Paeta: Hän *jänisti* paikalta.” (Informant nr 4: M, 19, Seinäjoki)

“Sitten hän *jänisti* ja pakeni paikalta.” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

4.3.19. KEPSAHTAA

“**Kepsahtaa** [-hdan] kepsatada, tippides käia, tiperdada, kõpsatada (kukkudes).“ (Mägistest, 1931: 168)

2013. aasta soome-eesti sõnaraamat ei paku sõnale *kepsahtaa* kirjapildis sama tähendusega vastet, ent on ära märgitud sõnad *kepsutella* ja *kepsuttaa*, mis tähenduse poolest selle õnaga üsna sarnased.

“**Kepsut|ella**, -telen *frekv*, **kepsut|taa**, -an kepsutada“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013: 230)

~76,7% informantidest märkisid, et verb *kepsahtaa* on neile võõras. ~23,3% vastanutest märkis, et verb on neile tuttav.

~62,8% informantidest ei osanud kirjeldada, kas subjekt, mis liigub verbi kirjeldatud viisil, on suur või väike. ~18,6% informantidest arvasid, et subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~11,6% vastanutest arvas, et liikuja on suur ja ~7% vastanutest arvas, et liikuja on väike.

Üle poolte, ~55,8% informantidest ei osanud vastata, kas verbi kirjeldatud viisil liikuv subjekt on inimene, loom või elutu subjekt. ~23,3% vastanutest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka loom. ~9,3% arvas, et subjektiks saab olla nii inimene, loom kui ka elutu subjekt. ~7% vastanutest arvas, et liikujaks on inimene ja ~2,3% vastanutest arvas, et liikujaks on elutu subjekt.

~55,8% informantidest ei teadnud, kas verbi *kepsahtaa* kirjeldatud viisil liikaval subjektil on jalad või ei ole. ~30,3% informantidest arvasid, et liikujal ei ole jalgu. ~11,6% arvasid, et subjektil on jalad. ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt saab olla nii jalgadega kui ka jalutu.

~58,2% informantidest ei osanud kirjeldada, kas verbi kirjeldatud liikumine on kiire või aeglane. ~34,9% informantidest arvas, et verbi kirjeldatud liikumine on kiire. ~4,6% küsitlusele vastanutest arvas, et liikumine on aeglane. ~2,3% informantidest kirjutas, et liikumine ei ole ei kiire ega aeglane, sealjuures täpsustamata, milline tema arvates liikumine siis on.

“Tyttö *kepsahti* nurin. Hän *kepsahti* puoleeni.” (Informant nr 6: N, 20, Nastola)

“Kaatua (istualtaan): *Kepsahdin* kumoon kuin koira törmäsi minun.” (Informant nr 9: N, 22, Helsingi)

“Hän *kepsahti* maahan. Maila *kepsahti* kumoon.” (Informant nr 10b: N, 23, Helsingi)

“Hän ei pystynyt pystyssä, vaan *kepsahti*. Jos et tue minua, saatan *kepsahtaa*.” (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

“Tuoli *kepsahti* kumoon. *Kepsahdin* pois kiveltä.” (Informant nr 27: N, 34, Häme)

Oli neid informante, kellele oli verb võõras, kuid kes siiski näitelause kirjutasid. Informandid kirjutasid järgmisi näiteid: “Leppäkerttu *kepsahti* selälleen. Kesällä aion *kepsahtaa* nurmikolle.” (Informant nr 25: N, 31, Vantaa)

“*Kepsahdin* kumoon, kun kompastuin kiveen.” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia)

“Ossi *kepsahtaa* baarissa.” (Informant nr 13: N, 23, Espoo)

4.3.20. KONTATA

“**Kontata** [-nttaan] roomata, (põlvili) käperdada.” (Mägiste, 1931: 202)

“**Kont|ata**, -taan roomata, neljakäpukil käia; *lapsi oppii konttamaan* laps õpib roomama“ (Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno, 2013: 267)

Verb *kontata* on valitud verbidest üks informantidele tuttavamatest. Kõik informandid teadsid seda verbi.

~46,5% informantidest arvas, et verbi kirjeldataval viisil liikuv subjekt saab olla nii suur kui ka väike. ~ 25,6% informantidest arvas, et subjekt on väike. ~18,6% küsitlusele vastanutest ei teadnud, kas subjekt võiks olla suur või väike. ~7% vastanutest arvas, et subjekt on suur ja ~2,3% vastanutest arvas, et subjekt on inimesesuurune.

~81,4% küsitlusele vastanutest arvas, et verbi *kontata* kirjeldataval viisil liikuv subjekt on inimene. ~16,3% informantidest arvas, et liikujaks saab olla nii inimene kui ka loom. ~2,3% informantidest ei osanud määratleda, kas liikujaks on inimene, loom või elutu subjekt.

~86% informantidest arvas, et liikujal on jalad. ~9,3% informantidest arvas, et liikujal ei ole jalgu. ~4,7% informantidest ei teadnud, kas verbi kirjeldataval viisil liikuval subjektil on jalad või ei ole.

~83,7% informantidest arvas, et verbiga *kontata* kirjeldatud liikumine on aeglane. ~9,3% informantidest arvas, et liikumine saab olla nii kiire kui ka aeglane. Näiteks kirjutas üks informantidest, et liikumise kiirus sõltub subjektist: “riippuu konttaajasta” (Informant nr 31: N, 64, Savonlinna)

~2,3% informantidest ei osanud kirjeldada, kas liikumine on kiire või aeglane ja ~4,7% informantidest ei osanud määratleda, kas verbi kirjeldatav liikumine on kiire või aeglane.

“Vauva *konttaa* lattialla. Humalainen mies *konttasi* kotiin keskellä yötä.” (Informant 9a: N, 22, Oulu)

“Kulkea nelinkontin: vauva alkoi *kontata* puolivuotiaana. *Konttasin* humalassa kotiin.”
Informant nr 9: N, 22, Helsingi)

“Vauva *konttasi* päiväkodissa, koska ei vielä osannut kävellä. Kiia *konttasi* eteenpäin, sillä hän liukastui.” (Informant nr 12: M, 23, Helsingi)

“Lapsemme osaa jo *kontata*! Älä *konttaa*, vaan kävele!” (Informant nr 15: N, 24, Rovaniemi)

“*Konttaaminen* sattuu polviin. Vauvani on juuri oppinut *konttaamaan*.” (Informant nr 23: , 29, Helsingi)

“Kuvainnollinen: Mies *konttasi* kotiin (oli humalassa).Lapsi oppi *konttaamaan* (konkreettinen).”
(Informant nr 29: N, 42, Espoo)

Kõige populaarsemad liikujad verbi *kontata* kirjeldatud viisil olid lapsed, beebid ja purjus inimesed.

4.4 Uurimuse järelused

Uuritavatest verbidest olid informantidele kõige tuttavamad järgmised verbid: *hõlkätä*, *livistää*, *jänistää* ja *kontata*. Neid verbe teadsid kõik informandid. Tuttavad verbid olid veel *lyllertää*, *kirmaista*, *pötkiä*, *rämpiä*, *samota*, *soljua*, *haasottaa* ja *hilpaista*. Kõige võõram verb oli *tormaltaa*, mis oli võõras kõikidele informantidele. Informantidele pigem tundmatud verbid olid veel *lappautua*, *liikata*, *luntustella*, *lynkyttää*, *suljahtaa* ja *kepsahtaa*.

Uurimustulemuste põhjal saab tõdeda, et deskriptiivverbid on tähenduse poolest väga rikkad. Deskriptiivverbide mitmetähenduslikkusest sain aimu juba sõnaraamatutähendusi vaadeldes. Märkasin, et kõikidel 20 deskriptiivverbil on 1931. aasta Julius Mägiste soome-eesti sõnaraamatus kirjas mitu tähendusvarianti. Verb *suljahtaa* on ainus, mille liikumise kirjelduseks on teiste verbidega võrreldes vähem teavet, kuid siiski esineb sealgi tõlgenduses tähenduse varieerumist: “Suljahtaa [-hdan] (järsku) libiseda.” (Mägiste, 1931: 526) Sellega sai kinnitust ka Jari Sivoneni uurimuses esitatav väide, et liikumisverb ei kujuta kunagi konkreetset liikumist, selle tähendus varieerub (Sivonen 2005: 42).

Leidsin kinnitust teoorias ilmnenu Mikonese mõttele, et inimesed kasutavad deskriptiivsõnu kõnes rohkem kui kirjas. Seda järeldan oma küsitluste vastamata jäetud küsimuste põhjal. Üsna tihti oli informant kirjutanud, et verb on talle tuttav, kuid näitelause osa või osa subjekti olemuse kohta jättis täitmata. Arvan, et informandid tajusid tuttava(ma)te verbide puhul nende tähendust, aga kuna neid tõesti kasutatakse rohkem suulises kõnes, siis võib olla nende kohta näitelause kirjutamine mingil määral keeruline ülesanne.

Õnneks oli siiski ka palju informante, kes tublilt kaasa mõtlesid ja täitsid küsimustiku võimalikult detailsetl. Olles ise küsimustike täitmise juures olin tunnistajaks ühe informandi suurele hämmingule, kui ta märkas, et võrreldes teise informandiga puudub tal osadest verbidest arusaamine. Kinnitust sai Pentti Leino polüseemia teoorias esitatud täiskasvanud inimese keelekasutus, mis seletab harvaesinevate verbide vähest kasutamist ja teadmist. Harvaesinevad verbid on kinnistunud tähendusvõrgustikku nõrgemalt ning rääkija ei kipu neid nii aktiivselt kasutama ja seetõttu ollakse nende tähenduse tõlgendamisel ebakindlad või võimetud. (Leino 1993: 153)

Kindlasti võib verbide tähenduste teadmatuse põhjuseks olla deskriptiivsete sõnade foneetiline variatsioon. Mikone kirjutas (2002: 92), et deskriptiivsõnade seas esineb sõnaperesid, mille liikmetel on sama tähendus, aga foneetiline ehitus varieerub. Informantide seaski leidis inimesi, kes märkisid, et nad ei oska uuritavat verbi tõlgendada, kuid oskaksid mingit muud verbi kasutada, mis kirja pildilt on sarnane. Enamasti jätsid nad pakutud verbi tähenduse tõlgendamata, mille põhjuseks arvan olevat nende enda ebakindluse ja arvamuse, et ilmselt on tegemist siiski täiesti teistlaadi verbiga. Näiteks verbi *lappautua* seletuseks kirjutati nii: “*Lappaa*-verbi on tuttu merkityksessä siirtää jotakin ainetta astiasta tai paikasta toiseen.” (Informant nr 30: N, 59, Häme)

Tulemused nii verbide tähenduste kui ka liikuva subjekti omaduste kohta olid väga varieeruvad. Iga informant nägi verbi tähendust oma seisukohast. Leian, et subjektiivne variatsioon tuleneb nii Fred Karlssoni (2007: 232) kirjeldatavas semantika põhiprobleemist, milleks on tähenduse täpsus kui ka Eve Mikonese väitekirjas (2002: 124-125) esitatud teooriast emotsionaalse ainese kohta, mis annab võimaluse väljendada rääkija isikupära ja märkida isiklikke seisukohti. Näiteks esines informantide seas inimene, kes üsna mitme verbi puhul märkis, et verb saab kirjeldada ka ratastoolis oleva inimese liikumist. Samuti vastas ta näiteks küsimusele subjekti jalgade olemasolu kohta, et inimene ei pea olema kindlasti jalgadel/jalgadega: “Ei vältämättä, kai

pyörätuolillakin voi kirmaista.” (Informant nr 12: M, 23 Helsingi) Teised informandid ratastoolil liikumist eraldi ei rõhutanud. Arvan, et informant ise või keegi informandi suhtlusvõrgustikus kasutab liikumiseks ratastoolis ning seetõttu tunnetab ja teab informant, milliste verbide puhul saab subjektiks olla ka ratastoolis liikuv inimene.

Teise näitena saab tuua kõige noorema informandi näitelause verbi *livistää* kohta: “Äiti halusi, että vahtisin sisaruksia, mutta *livistin* kaverille.” (Informant nr 1: M, 13, Lahti) Näitelause peegeldab informandi elukogemust, isikuomadusi, päritolu. Tegemist on kolmeteistkümnne aastase poisiga, kes ei soovi vaatamata ema tahtmisele ilmselt nooremate õdede-vendade järele valvata ja pistab plehku, hiilib kodust ära hoopis sõbra juurde. Verbide tõlgendus varieerub, sest ka informandid on erineva vanusega, taustaga, huvidega jne.

Küsitlustulemustest leidsin palju huvitavaid vastuseid, mis suurt osa informante mingil määral ühendasid. Informantide näitelaused peegeldasid nende rahvuslikku tausta, näitelauses esinevate elementide põhjal saab välja lugeda, et informant elab Soomes ja on soomlane. Näiteks olid tihti näitelauses esindatud soomlastele iseloomulikult *saun* “Mies *hilpaisi* saunasta järveen.” (Informant nr 9a: N, 22, Oulu), *Lapimaa* “Nuorena *samosin* Lapin tuntureita ristiin rastiin. (Informant nr 16: M, 25, Rovaniemi), “Haluaisin päästä *samoamaan* Lappiin.” (Informant nr 9: N, 22, Helsingi), *alkoholi tarvitamine* “Pekka aina *tormaltaa* humalassa.” (Informant nr 16a: N, 25, Nilsia), “Humalainen mies *konttasi* kotiin keskellä yötä.” (Informant 9a: N, 22, Oulu). Ilmselt peegeldavad informantide näitelaused nende kultuuritausta. Kindlasti oleksid samade verbide puhul toodud näitelaused näiteks Iraanist pärit informandi puhul teistsugused, lausetest puuduks informantide seas korduva elemendina kindlasti nii alkoholi tarbimine, *Lapimaa* kui ka *saun*.

Kahjuks ei õnnestunud mul selles töös kokku saada piisavalt palju inimesi, kes oleksid olnud oma murdetaustast teadlikud. Seetõttu ei saanud ma teha ka järeldusi inimeste murdetausta ja sõnade tõlgenduse oskuse võimalikust seotusest.

Uurimuses selgus, et informantidele võõraste verbide tähenduse tõlgendamisel oli rohkem subjektiivset variatsiooni võrreldes verbidega, mis olid informantidele tuttavad, ent samas ka tuttavate verbide tõlgendamisel esines variatsiooni. Tuttavate verbide tõlgendamisel võis esineda üksmeelseid hinnanguid näiteks asjaoludes, kas verbi kirjeldataval viisil liikujal on jalad või ei

ole, aga suuruse või liikumiskiiruse suhtes võisid arvamused erineda. Tuttavamate verbide tõlgendamisel oli ebakindlust ja subjektiivset variatsiooni vähem, kuid see ei puudunud informantide vastustest täielikult.

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks oli tutvustada deskriptiivsõnade ja onomatopoeetiliste sõnade tunnusjooni, ekspressiivsõnavara ja deskriptiivverbe kognitiivse semantika vaatenurgast ning uurida 20 erinevat soome keeles liikumist väljendavat deskriptiivverbi – nii nende tähendust sõnaraamatutes kui ka tõlgendamist ja tuntust soomlast seas.

Bakalaureusetöö koosneb kolmest osast – sissejuhatusest, teoreetilisest ja praktilisest. Teine peatükk oli deskriptiivsõna olemusest, Eve Mikonese 2002. aasta väitekirjast ja deskriptiivverbidest ja nende semantikast. Teises osas tutvustasin Eve Mikonese uurimust ja foneetilist variatsiooni, mis esineb onomatopoeetilises ja deskriptiivses sõnavaras.

Kolmandas peatükis esitasin teooria ekspressiivsõnavarast ja verbidest kognitiivsest vaatenurgast lähtudes. Pöörasin tähelepanu kognitiivsele semantikale ja tutvustasin Jari Sivoneni verbide käsitlust kognitiivses grammatikas. Kolmandas peatükis andsin ka ülevaate polüseemiast Pentti Leino 1993. aasta “Polysemia – kielen moniselitteisyys” käsitluse põhjal.

Neljas osas on empiiriline, tutvustasin 20 uuritavat soome keeles liikumist väljendavat deskriptiivverbi. Andsin ülevaate nende erinevatest tõlgendustesviisidest nii Julius Mägiste 1931. aastal kui ka Kalju Piheli ja Arno Pikamäe 2013. aastal ilmunud soome-eesti sõnaraamatu järgi. Kirjeldasin uurimismeetodit, uurimuse läbiviimist, tulemusi ja tegin saadud andmete põhjal järeldused.

Küsimustiku eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas soomlased tõlgendavad soome keele deskriptiivseid liikumist väljendavaid verbe. Küsimustikus palusin informantidel kirjutada, kas verb on neile tuttav või võõras ja kirjeldada ka subjekti omadusi: suurust, elulisust, liikumise kiirust ja kas liikuja on jalgadega või jalutu.

Töö neljandas osas on analüüsitud verbide tõlgendusi informantide näitelausete põhjal. Vastavalt tulemustele selgus, et informantidele võõraste verbide tähenduse tõlgendamisel oli rohkem subjektiivset variatsiooni võrreldes verbidega, mis olid informantidele tuttavad. Soome keel on rikas deskriptiivsõnade ja deskriptiivsõnad rikkad tähenduse poolest. Foneetilisel variatsioonil, kus sõnapere sõnad võivad erineda teineteisest vaid ühe hääliku poolest, on üks põhjustest, miks soome keele deskriptiivverbide tähenduse tõlgendamisel esineb subjektiivset variatsiooni.

Põhjuseid, mis teooria osas välja tulid ja näitelausete analüüsis kinnitust said oli veelgi. Deskriptiivverbide subjektiivset tõlgendamist soosib ka liikumisverbis endas, mis seiseneb selle omaduses, mille järgi ei kujuta liikumisverb kunagi konkreetset liikumist. Subjektiivust sisendab ka pigem suurem kasutussagedus kõnes kui kirjas, mis tingib sõnade tähenduse nõrka kinnistumist tähendusvõrgustikku ja toob inimestes esile ebakindlust sõnade tähenduse tõlgendamisel. Subjektiivsust lisab deskriptiivverbile iseloomulik emotsionaalne aines, mis annab edasi keelekasutaja isikupära, tausta ja seisukohti.

Uurimismeetodiks valisin küsitlusmeetodi, mille taustal Vanhatalo järgi (2005: 29) on oletus, uurimisobjekti olemas olevast kollektiivsest, ühiskondlikust või intersubjektiivsest informatsioonist. Lähtusin sellest, et soome keele kõnelejad on kogukond, kes keelt kasutades otsustavad tähenduse üle. Vaatamata Vanhatalo esitatud küsitlusmeetodite kitsaskohtadele (informantide puudulik taustainfo, uurimistulemuse objektiivsuse küsimus, meetod on kallid, aeganõudev ja aeglane), arvan, et minu uurimuse seisukohalt on see meetod kõige tõhusam. Arvan, et teisiti ei saaks deskriptiivverbe paremini kirjeldada, kui paludes informantidel kirjutada näitelauseid ja samas ka kirjeldada liikuva subjekti omadusi. Tähtis osa on kindlasti ka analüüsil, mille tegemisel sain eeskuju võtta Pentti Leinost.

Bakalaureusetööd on võimalik edasi arendada mitmes suunas. Huvitav oleks võrrelda, kas sugu mõjutab deskriptiivverbide tähenduse tõlgendamist. Samuti oleks huvitav uurida, kuidas eri Soome piirkondade, murdealadelt pärit inimeste tõlgendused üksteisest erinevad. Kahjuks selles töös ei õnnestunud mul kokku saada piisavalt inimesi, kes oleksid olnud oma murdetaustast teadlikud ja seetõttu ei saanud ma teha järeldusi inimeste murdetausta ja sõnade tõlgenduse oskuse võimalikust seotusest. Kolmas idee uurimise jätkamiseks oleks otsida näitelausetest verbidele pakutud tähendusalternatiive, vaadelda pakutud foneetilist variatsiooni ja uurida sõna tekke kohta, leida seosed sõna ajaloolise algtähendusega. Uurimusega jätkamine on kindlasti huvitav ja ka vajalik. Verbide semantika täpsem uurimine on kasulik näiteks sõnaraamatute paremaks toimetamiseks ning seeläbi abiks inimestele, kes õpivad soome keelt võõrkeelena.

KASUTATUD KIRJANDUS

Hurt, Jakob 2012. Keelemees. – Eesti mõttelugu 107. Tartu: Ilmamaa.

Mikone, Eve 2002. Deskriptiiviset sanat. Määritelmät, muoto ja merkitys. (Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 879.) Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Sivonen, Jari 2005. Mutkia Matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa. (Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1017.) Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

Alvre, Paul 1992. Soome keele grammatika. Tallinn: Valgus, 1992.

Hakulinen, Lauri 1961. Suomen kielen rakenne ja kehitys. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. Iso suomen kieliooppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Häkkinen, Kaisa 2007. Keeleteaduse alused. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Karlsson, Fred 2007. Keeleteaduse alused. Toim. R.Pajusalu, J. Valge, Ilona Tragel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Jämsä, Tuomo 1986. Suomen kielen yleisimpien verbien semantiikkaa. Oulu: Monistus- ja kuvakeskus.

Mägiste, Julius 1931. Soome-eesti sõnaraamat. – Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XIX. Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus.

Pihel, Kalju ja Pikamäe, Arno 2013. Soome-eesti sõnaraamat. Suomi-viro-sanakirja. Kirjastus Valgus.

S-ESS = Soome-Eesti suursõnaraamat 1. 2003. Toim. Valdek Pall. Eesti Keele Instituut. Tallinn: AS Pakett trükikoda.

Leino, Pentti 1993. Kieli 7. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Polysemia – kielen moniselitteisyys. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Vanhatalo, Ulla 2005. Kyselytestit synonymian selvittämisessä. Sanastotietoutta kielenpuhujilta sähköiseen sanakirjaan. (<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/vanhatalo/kyselyte.pdf>),
külästatud 17.05.2014

Pajunen, Anneli 2001. Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä. (Suomen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 187.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy

Liikkumista kuvaavien suomen kielen deskriptiivisten sanojen merkityksestä. Tiivistelmä.

Kandidaatintyöni aihe on liikkumista kuvaavien suomen kielen deskriptiivisten sanojen merkitys. Tutkittavat verbit ovat peräisin Julius Mägisten v. 1931 ilmestyneestä viro-suomi- sanakirjasta.

Kandidaatintyöni tarkoituksena oli esitellä deskriptiivisten ja onomatopoeettisten sanojen tunnuspiirteitä, ekspressiivistä sanastoa ja deskriptiivisiä verbejä kognitiivisen semantiikan näkökulmasta sekä tutkia 20 liikkumista kuvaavaa deskriptiivistä verbiä suomen kielessä ja niiden merkitystä sanakirjoissa kuin myös niiden tulkintaa ja tunnettavuutta suomalaisten joukossa.

Kandidaatintyö koostuu kolmesta osasta – johdannosta sekä teoreettisesta ja empiirisestä osasta. Toinen kappale käsitteli deskriptiivisten sanojen olemusta, Eve Mikonen väitöskirjaa (2002) ja deskriptiivisiä verbejä sekä niiden semantiikkaa. Toisessa osassa esittelin Eve Mikonen tutkimusta sekä onomatopoeettisessa ja deskriptiivisessä sanastossa esiintyvää foneettista vaihtelua.

Kolmannessa kappaleessa esitin teorian ekspressiivisanastosta ja verbeistä kognitiivisen näkökulman pohjalta. Kiinnitin huomiota kognitiiviseen semantiikkaan ja esittelin Jari Sivosen verbien käsittelyä kognitiivisessa kieliopissa. Kolmannessa kappaleessa oli myös johdanto polysemiaan Pentti Leinon v. 1993 ilmestyneen “Polysemia – kielen moniselitteisyys” lähestymistavan pohjalta.

Neljäs osa on empiirinen, siinä esittelin 20 tutkittavaa liikkumista kuvaavaa deskriptiivistä suomen kielen verbiä. Annoin katsauksen niiden eri tulkintatavoista niin Julius Mägisten vuonna 1931 kuin myös Kalju Pihelin ja Arno Pikamäen vuonna 2013 ilmestyneiden suomi-viro- sanakirjojen mukaan. Kuvailin tutkimusmenetelmää, tutkimuksen toteuttamista sekä tuloksia ja tein saatujen tietojen pohjalta päätelmiä.

Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, miten suomalaiset tulkitsevat suomen kielen deskriptiivisiä liikkumista kuvaavia verbejä. Kyselyssä pyysin vastaajia kirjoittamaan, onko verbi heille tuttu vai vieras ja kuvailemaan myös subjektin ominaisuuksia: kokoa, elollisuutta, liikkumisnopeutta ja onko liikkuja jalallinen vai jalaton.

Työn neljännessä osassa on analysoitu verbien tulkitsemista vastaajien esimerkkilauseiden pohjalta. Tuloksista selvisi, että vastaajien vieraiden verbien merkitysten tulkitsemisessa oli enemmän subjektiivista vaihtelua verrattuna verbeihin, jotka olivat vastaajille tuttuja. Suomen kielessä on runsaasti deskriptiivisiä sanoja ja niillä on paljon merkityksiä. Foneettinen vaihtelu, jossa sanaperheet voivat erota toisistaan vain yhdellä äänteellä, on yksi syistä, miksi suomen kielen deskriptiivisten sanojen merkitysten tulkinnassa esiintyy subjektiivista vaihtelua.

Syitä, jotka mainittiin teoriaosassa ja saivat vahvistuksen esimerkkilauseiden analyysissa, oli enemmänkin. Deskriptiivisten verbien subjektiivista tulkintaa suosii myös liikkumisverbi itse, mikä johtuu sen ominaisuudesta, jonka mukaan liikkumisverbi ei kuvaa koskaan konkreettista liikkumista. Subjektiivisuutta lisää myös suurempi käyttötiheys puheessa kuin kirjoitettuna, joka aiheuttaa sanojen merkitysten heikon kiinnittymisen merkitysverkostoon ja aiheuttaa ihmisissä epävarmuutta sanojen merkitysten tulkitsemisen suhteen. Subjektiivisuutta lisää deskriptiivisille verbeille ominainen tunneaines, joka välittää kielenkäyttäjän persoonallisuutta, taustaa ja näkökulmia.

Tutkimusmenetelmäksi valitsin kyselymenetelmän, jonka taustalla Vanhatalon (2005: 29) mukaan on oletus tutkimuskohteen olemassa olevasta kollektiivisesta, yhteiskunnallisesta tai intersubjektiivisesta informaatiosta. Suomen kielen puhujat ovat yhteisö, jotka kieltä käyttäessään päättävät merkityksistä. Vanhatalon esittämän kyselymenetelmän huonoista puolista (vastaajien puutteelliset taustatiedot, tutkimustuloksen objektiivisuus, menetelmä on kallis, aikaavievä ja hidas) huolimatta olen sitä mieltä, että tutkimukseni näkökulmasta se on tehokkain menetelmä. Mielestäni deskriptiivisiä verbejä ei voi kuvailla paremmin, kuin pyytämällä vastaajia kirjoittamaan esimerkkilauseita ja samalla kuvailemaan myös liikkuvan subjektin ominaisuuksia. Tärkeä osa on myös analyysilla, jonka tekemisessä otin mallia Pentti Leinosta.

Kandidaatintyötä on mahdollista kehittää monella suunnalla. Olisi mielenkiintoista vertailla, vaikuttaako sukupuoli deskriptiiviverbien merkitysten tulkintaan. Samoin olisi mielenkiintoista tutkia, miten Suomen eri alueilta ja murrealueilta kotoisin olevien ihmisten tulkinnat eroavat toisistaan. Valitettavasti en onnistunut saamaan tähän työhön tarpeeksi ihmisiä, jotka olisivat olleet tietoisia omasta murretaustastaan, ja sen vuoksi en voinut tehdä päätelmiä ihmisen murretaustan ja sanojen tulkintataidon mahdollisesta yhteydestä. Kolmas idea tutkimuksen

jatkoon olisi etsiä esimerkkilauseista verbeille tarjottuja merkitysvaihtoehtoja, katsoa tarjottua foneettista vaihtelua ja tutkia sanan syntyä sekä löytää yhteydet sanan vanhan alkumerkityksen kanssa. Tutkimuksen jatkaminen on hyvin mielenkiintoista ja tärkeää. Verbien semantiikan tarkemmasta tutkimisesta on hyötyä esimerkiksi sanakirjojen editoinnissa ja sitä kautta niille ihmisille, jotka opiskelevat suomen kieltä vieraana kielenä.

LISA 1

Oletko mies/nainen?

2. Ikä:

3. Mistä olet kotoisin?

4. Murretustasi?

5. Ole hyvä ja selitä jokaisen verbin merkitys. Etsi noin kaksi esimerkkilauseetta jokaisesta verbistä.

Kirjoita, onko sana tuntematon vai tuttu?

Lisäksi kuvaile subjektin merkitystä (siis sen, mikä liikkuu verbin kuvaamalla tavalla):

a) koko (iso vai pienikokoinen);

b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;

c) onko liikkujalla oltava jalat;

d) onko liike nopeaa vai hidasta?

1. Hölkätä

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

a) koko (iso vai pienikokoinen);

b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;

- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

2. Kirmaista

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

3. Lapautua

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;

d) onko liike nopeaa vai hidasta?

4. Liikata

Valitse, onko sana sinulle : tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

5. Livistää

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

6. Luntustella

Valitse, onko sana sinulle : tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

7. Lyllertää

Valitse, onko sana sinulle : tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

8. Lynkyttää

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:
.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

9. Pötkiä

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:
.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

10. Rämpiä

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:
.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

11. Samota

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

12. Soljua

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

13. Suljahtaa

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

14. Taapostaa

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;

- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

15. Tormaltaa

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

16. Haasottaa

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;

d) onko liike nopeaa vai hidasta?

17. Hilpaista

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:
.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

18. Jänistää

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:
.....
.....
.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

19. Kepsahtaa

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

20. Kontata

Valitse, onko sana sinulle: tuntematon / tuttu

Esimerkkilauseet:

.....

.....

.....

Subjektin tarkoitus:

- a) koko (iso vai pienikokoinen);
- b) elollisuus: ihminen, eläin vai eloton asia;
- c) onko liikkujalla oltava jalat;
- d) onko liike nopeaa vai hidasta?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kadri Siilivask

(sünnikuupäev: 21.03.1990)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Soome keele liikumist väljendavate deskriptiivverbide tähendusest: küsitlusmeetodil põhinev uurimus, mille juhendaja on Tuomas Johannes Huumo,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 21.05.2014